

สัญญาเลขที่ RDG46NOO11
ของสมุด

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการสร้างความเข้มแข็ง
ของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

โดย

1. นายสมชาย	เหล็กเพชร	หัวหน้าโครงการ
2. นายสุเทพ	ศิริวรรณ	นักวิจัย
3. นางอังสนา	สุริยา	นักวิจัย
4. นายอนันต์	แย้มสมัย	นักวิจัย
5. นางสาวน้ำอ้อย	ยืนยาว	นักวิจัย
6. ว่าที่ร.ต.(หญิง) พิมพ์ใจ	กัญชนะ	นักวิจัย

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

คำนำ

ตามที่โครงการประยุต์หลักพุทธธรรมกับการสร้างความเข้มแข็งของสหกรณ์
การเกษตรพัฒนา จำกัด ได้รับการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค(สกว.ภาค) นั้น

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยกับกลุ่มสมาชิกของสหกรณ์ เนื่องจาก สหกรณ์การเกษตร
พัฒนา จำกัด มีจุดเริ่มมาจากมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท วัดป่าคาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัด
เชียงใหม่ ได้ร่วมทำงานกับกลุ่มเกษตรกร ชาวบ้าน ในพื้นที่ตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม และตำบล
สันป่ายาง อำเภอแม่แตง โดยเกษตรกรส่วนใหญ่จะทำการปลูกกล้วยหลังการทำนา ใน
อดีตที่ผ่านมาชาวบ้านจะทำการผลิตแบบพอมีพอกิน ระบบการผลิตยังเป็นแบบธรรมชาติ ในช่วง
หลังประเทศไทย เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายทางด้านการเกษตรมุ่ง
เปลี่ยนให้ทำการผลิตเพื่อส่งออก โดยหวังให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านในพื้นที่ตำบล
สะลวง ตำบลสันป่ายาง ตำบลแม่แรม ในเขตอำเภอ แม่ริมและแม่แตงก็เช่นเดียวกันกับเกษตรกร
โดยทั่วไปของประเทศไทย จึงได้เปลี่ยนวิธีการผลิตจากระบบการผลิตแบบดั้งเดิมมาเป็นระบบเพื่อ
การขายและส่งออกเป็นหลัก โดยมีความมุ่งหวังเพื่อให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นแต่ด้วยอาชีพการ
เกษตรกรที่จะได้มาซึ่งผลผลิตมาก ๆ ก็จำเป็นต้องเพิ่มปัจจัยการผลิตมากขึ้นตามไปด้วย สารเคมี
เมล็ดพันธุ์ใหม่ เป็นปัจจัยภายนอกที่ต้องใช้และเพิ่มปริมาณขึ้นเรื่อย ๆ เครื่องทุ่นแรงได้นำเข้ามาใช้
แทนแรงงานคนและก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น โดยภาพรวมแล้ววิธีการ
ผลิตแบบมุ่งเพื่อขายสามารถทำรายได้เพิ่มมากขึ้นก็จริง แต่จากการร่วมกันกับเกษตรกรสรุป
วิเคราะห์ก็พบว่าปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมายเป็นต้นว่าปัญหานี้สินเพิ่มมากขึ้น ปัญหา
ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ปัญหาสารเคมีตกค้างในผลผลิต ปัญหาด้านวัฒนธรรมวิถีทางการ
ผลิตที่เปลี่ยนไป และที่กล่าวมานั้นเหตุปัจจัยของปัญหาคือความล้มเหลวของการผลิตเพื่อมุ่งขาย ซึ่ง
ต้นทุนการผลิตสูงราคาผลผลิตตกต่ำ ดังนั้นเกษตรกรในพื้นที่การทำงานของมูลนิธิศึกษาพัฒนา
ชนบทในพื้นที่ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จึงได้รวมตัวกันในรูปแบบของชมรมผู้ปลูกกล้วยหลังแม่ริม –
แม่แตงขึ้น และหลังที่ได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด แต่ก็ยังคงเกิดปัญหามา
อย่างต่อเนื่องมาเรื่อย ๆ และนอกจากนี้ยังมีปัญหาอีกข้อหนึ่งก็คือการที่สมาชิกไม่ได้ตระหนักถึง
เรื่องคุณธรรม หลักธรรม ในการดำเนินชีวิตหรือการประกอบอาชีพมากเท่าที่ควร มุ่งแต่เรื่องของ
เศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว เพราะเหตุนี้จึงได้ทำการวิจัยครั้งนี้ขึ้นมา เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญา
การดำเนินงานของสหกรณ์ที่ว่า “เศรษฐกิจ จิตใจ แก่ใจพร้อมกัน”

คณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้สมาชิกได้ตระหนักถึงคุณธรรม หลักธรรม ให้ควบคู่ในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1.เพื่อศึกษาสภาพการใช้หลักพุทธธรรมกับการดำเนินงานของ สหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2.เพื่อศึกษากระบวนการการทำงานที่ผ่านของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด
- 3.เพื่อให้สมาชิกของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัดและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เรียนรู้ในการค้นหา ปัญหา จุดแข็งจุดอ่อน อีกทั้งพร้อมมีความตระหนักเข้าใจต่อเป้าหมายหลัก และวิธีการของสหกรณ์
- 4.เพื่อศึกษาการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด
- 5.เพื่อศึกษาผลของการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้กับกระบวนการพัฒนาของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยครั้งนี้จะเกิดประโยชน์ต่อสหกรณ์อื่น ๆ และองค์กรที่สนใจ ได้นำแนวการประยุกต์หลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการทำงานและการดำเนินชีวิตต่อไป.

คณะผู้จัดทำ

31 กรกฎาคม 2548

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ	(3)
สารบัญตาราง	(5)
สารบัญภาพ	(6)
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามในการวิจัย	7
บทที่ 2 แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดชุมชนยั่งยืน	10
กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา	14
องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง	17
การพัฒนาต้องมาจากประชาชน	18
การเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนรู้	37
ลักษณะกระบวนการเรียนรู้	39
การจัดกระบวนการเรียนรู้	40
บทที่ 3 รายงานผลการดำเนินงาน	
การประชุมชี้แจงการดำเนินงานกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง	45
การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน อุปสรรค และผลกระทบต่อสหกรณ์ฯ	46
สรุปบทเรียนการทำงานของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด	49
กระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนแนวคิดประสบการณ์กับสหกรณ์ หรือหน่วยงานอื่นๆ	52
เสริมศักยภาพ แนวคิด อุคมการณ์ และวิธีการสหกรณ์	55
ศึกษาหลักคำสอน	56
สรุปผลของการดำเนินงานและวางแผนการถ่ายทอดแนวทาง การทำงานสู่สมาชิกสหกรณ์	57
วิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่มีผลกระทบต่อการทำงานของสหกรณ์	61
การอบรมเสริมความรู้ ความเข้าใจหลักการ อุคมการณ์ และวิธีการสหกรณ์	64

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสหกรณ์หรือหน่วยงานอื่น ๆ	68
การอบรมแนวคิด และการวางแผนกลยุทธ์	69
อบรมเสริมความรู้ แนวคิด เทคนิคด้านการผลิต การตลาด และแปรรูป ด้านเกษตรอินทรีย์	84
โครงการอบรมเสริมสร้างพลังใจเพื่อเติมไฟให้สมาชิกสหกรณ์	85
บทที่ 4 วิเคราะห์ผลที่ได้จากการทำกิจกรรม	
ความสอดคล้องของกิจกรรม	88
คำตอบที่ได้จากการวิจัย	89
บทที่ 5 บทเรียนที่ได้จากการวิจัย	
ผลการเรียนรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย	
นักวิจัย	97
คณะกรรมการสหกรณ์และสมาชิกสหกรณ์	97
เจ้าหน้าที่สหกรณ์	98
การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในองค์กรและชุมชน	98
กิจกรรมฐานและเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้	100
การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	101
ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะต่อการวิจัย	102
แนวทางการนำงานวิจัยไปประยุกต์ใช้กับสหกรณ์และองค์กรที่สนใจ	103
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1. แผนการดำเนินงานกิจกรรมช่วงที่ 2	58
2. สรุปการระดมปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกสหกรณ์	63
3. ภารกิจที่ 1 การระดมเงินทุนของสหกรณ์	78
4. ภารกิจที่ 2 การพัฒนาบุคลากรของสหกรณ์	79
5. ภารกิจที่ 3 การส่งเสริมและพัฒนางานด้านเกษตรอินทรีย์	80
6. ภารกิจที่ 4 ด้านบริหารจัดการสหกรณ์	83

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1. แผนกลยุทธ์สหกรณ์	69
2. แผนการบริหารจัดการองค์กร	70
3. วิเคราะห์งานสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด	77
4. โครงสร้างบริหารงานสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด	93

บทที่ 1

บทนำ

โครงการวิจัย “การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการสร้างความเข้มแข็งของ สหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่”

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด มีจุดเริ่มมาจากมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท วัดป่าคาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้ร่วมทำงานกับกลุ่มเกษตรกร ชาวบ้าน ในพื้นที่ ตำบลสะตวง อำเภอแม่ริม และตำบลสันป่ายาง อำเภอแม่แตง โดยเกษตรกรส่วนใหญ่จะทำการปลูกกล้วยหลังจากการทำนา ในอดีตที่ผ่านมาชาวบ้านจะทำการผลิตแบบพอมีพอกิน ระบบการผลิตยังเป็นแบบธรรมชาติ ในช่วงหลังประเทศไทย เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายทางด้านการเกษตรมุ่งเปลี่ยนให้ทำการผลิตเพื่อส่งออก โดยหวังให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลสะตวง ตำบลสันป่ายาง ตำบลแม่แรม ในเขตอำเภอ แม่ริม และแม่แตงก็เช่นเดียวกันกับเกษตรกรโดยทั่วไปของประเทศไทย จึงได้เปลี่ยนวิธีการผลิตจากระบบการผลิตแบบดั้งเดิมมาเป็นระบบเพื่อการขายและส่งออกเป็นหลัก โดยมีความมุ่งหวังเพื่อให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นแต่ด้วยอาชีพการเกษตรที่จะได้มาซึ่งผลผลิตมาก ๆ ก็จำเป็นต้องเพิ่มปัจจัยการผลิตมากขึ้นตามไปด้วย สารเคมี เมล็ดพันธุ์ใหม่ เป็นปัจจัยภายนอกที่ต้องใช้และเพิ่มปริมาณขึ้นเรื่อย ๆ เครื่องทุนแรงได้นำเข้ามาใช้แทนแรงงานคนและก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น โดยภาพรวมแล้ววิธีการผลิตแบบมุ่งเพื่อขายสามารถทำรายได้เพิ่มมากขึ้นก็จริงแต่จากการร่วมกันกับเกษตรกรสรุปวิเคราะห์กับเห็นว่าปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมายเป็นต้นว่าปัญหาหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ปัญหาสารเคมีตกค้างในผลผลิต ปัญหาด้านวัฒนธรรมวิถีทางการผลิตที่เปลี่ยนไป และที่กล่าวมานั้นเหตุปัจจัยของปัญหาคือความล้มเหลวของการผลิตเพื่อมุ่งขาย ซึ่งต้นทุนการผลิตสูงราคาผลผลิตตกต่ำ ดังนั้นเกษตรกรในพื้นที่การทำงานของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทในพื้นที่ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จึงได้รวมตัวกันในรูปแบบของชมรมผู้ปลูกกล้วยหลังแม่ริม - แม่แตง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวมตัวกันแก้ปัญหาปัจจัยการผลิตราคาสูง และราคาผลผลิตต่ำจากสถานการณ์ที่ ชมรมฯ ประสบปัญหา อยู่นั้นมูลนิธิฯ ได้ใช้โอกาสดังกล่าวให้เกษตรกรได้เกิดกระบวนการเรียนรู้

ในช่วงปี พ.ศ.2530 ชมรมผู้ปลูกถั่วเหลืองแม่ริม – แม่แตง ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯเป็นหลักมีการจัดตั้งคณะกรรมการตัวแทนหมู่บ้านละ 2 คนแต่ยังไม่มีการจัดสรรตำแหน่ง บทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจน มีการจัดการประชุมปีละ 2 ครั้ง มีกิจกรรมดำเนินการในช่วงนี้ ได้แก่

- การรวมกันซื้อปัจจัยการผลิต คือ เมล็ดพันธุ์, ปุ๋ย และยาจากร้านศิริชัยสันป่าตอง
- เจ้าหน้าที่ศึกษารวบรวมข้อมูลต้นทุนการผลิต ปริมาณการใช้ปัจจัยการผลิตและติดตามระบบตลาด สถานการณ์และนโยบายถั่วเหลืองของรัฐ (ยังหาได้ไม่เต็มที่)
- การทำแปลงสาธิตการปลูกถั่วเหลืองฤดูฝน (ผลิตเมล็ดพันธุ์ถั่วเหลือง)
- การอบรมคณะกรรมการชมรมไปดูงานแหล่งขยายพันธุ์ถั่วเหลืองที่สันป่าตอง
- มีการอบรมและทดลองปลูกถั่วเหลืองพันธุ์หลักในฤดูแล้งโดยคัดเลือกสมาชิกเข้าร่วมโครงการจำนวน 6 ราย

ในปี พ.ศ. 2531 ชมรมฯ ยังคงดำเนินการซื้อเมล็ดพันธุ์, ปุ๋ย และยาจากร้านศิริชัยสันป่าตอง นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการพัฒนาเกษตรกรดังนี้

- การจัดอบรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ถั่วเหลืองในฤดูฝนโดยเพิ่มจำนวนสมาชิกเป็น 50 ราย
- การคัดเลือกพันธุ์และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ถั่วเหลืองให้กับเกษตรกรสมาชิกโดยเริ่มจากจำนวน 8 ราย

ในด้านการบริหารจัดการได้ลดบทบาท เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทในการดำเนินงานลง จึงมีการเลือกตั้งคณะกรรมการพร้อมจัดสรรตำแหน่งต่าง ๆ ของกรรมการและได้นายสมคิด ยะแสน ชาวบ้านจากบ้านสะตวงเป็นประธานชมรมฯ คนแรก

ในปี พ.ศ. 2532 ชมรมฯ ได้เปลี่ยนการซื้อปุ๋ย – ยา จากร้านศิริชัย ไปเป็นร้านเคมีกิจเกษตรและได้รวบรวมผลผลิตเมล็ดพันธุ์ถั่วเหลืองจากสมาชิกซึ่งได้ผลผลิตมากเกินเป้าหมายออกไปจำหน่ายและเป็นปีแรกที่ชมรมฯ ไม่ได้ซื้อเมล็ดพันธุ์จากภายนอก นอกจากนี้ชมรมฯ ได้ดำเนินการพัฒนานุเคราะห์และเกษตรกรสมาชิก ดังนี้

- เจ้าหน้าที่มูลนิธิฯ ร่วมกับคณะกรรมการชมรมฯ ศึกษาข้อมูลรายละเอียดการผลิตของสมาชิกในแต่ละหมู่บ้าน
- การอบรมการลดต้นทุนการผลิตเพิ่มเติมโดยเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับการทำปุ๋ยหมักและการใช้สมุนไพรทดแทนสารเคมี
- จัดสัมมนาบทบาทของหน่วยงานของรัฐต่อเกษตรกรผู้ปลูกถั่วเหลืองเช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ ศูนย์วิจัยพืชไร่ และกระทรวงพาณิชย์ เป็นต้น

- การศึกษาดูงานการจัดการตลาดถั่วเหลืองที่สหกรณ์การเกษตรสันป่าตอง ในปี พ.ศ. 2533 ได้เกิดปัญหาราคาถั่วเหลืองตกต่ำ ชมรมฯ จึงได้ร่วมเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือเกษตรกรผู้ปลูกถั่วเหลือง ส่วนการพัฒนาบุคลากรและสมาชิกประกอบด้วย
 - การจัดอบรมและศึกษาดูงานการจัดการตลาดถั่วเหลือง ตลอดจนการติดต่อผู้ซื้อรายใหญ่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่
 - อบรมการใช้ปุ๋ยและยาที่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกถั่วเหลือง
 - จัดการประชุมทำความเข้าใจในการศึกษาด้านทุนการผลิตที่จะมีขึ้น
 - จัดประชุมสรุปบทเรียนการทำงานเสริมสร้างองค์กรชาวบ้านโดยเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯ ร่วมแลกเปลี่ยนกับผู้นำ

ในด้านการบริหารงานชมรมฯ คณะกรรมการชุดเก่าหมดวาระลง แต่ที่ประชุมก็มีมติให้คณะกรรมการบริหารงานต่อไปอีก 2 ปี เพิ่มจำนวนกรรมการขึ้นอีก 2 คน เนื่องจากสมาชิกกลุ่มบ้านหนองบัวหลวง ได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกของชมรมฯ มีการร่วม 16 คน จาก 8 หมู่บ้าน และยังกำหนดให้กลุ่มแต่ละหมู่บ้านให้มีการสมัครสมาชิกที่แน่นอน โดยให้รับสมาชิกที่มีความสมัครใจ จริง ๆ เท่านั้น

ปี พ.ศ. 2534 เป็นปีแรกที่ชมรมฯ ได้มีกิจกรรมด้านพัฒนาบุคลากรและพร้อมทั้งสมาชิกดำเนินกิจกรรมด้านการรวมกันซื้อและรวมกันขาย ตลอดจนกิจกรรมทางสังคมและการเรียกร้องความช่วยเหลือจากรัฐบาลได้แก่

- รวมกันซื้อปัจจัยการผลิตจากร้านค้าในจังหวัดเชียงใหม่
- รวบรวมผลผลิตถั่วเหลืองฤดูฝนเพื่อขายให้กับบริษัท ซีพี และร้านศิริชัยการเกษตร
- ร่วมเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือกรณีปัญหาราคาถั่วเหลืองตกต่ำ
- จัดการทอดผ้าป่าชมรมฯ ถั่วเหลือง แม่ริม – แม่แตง

ในปี พ.ศ. 2535 มีการเปลี่ยนแปลงระบบการทำงานจากชมรมฯ เป็นระบบการทำงานที่ใช้หลักการและรูปแบบวิธีการของ “สหกรณ์” โดยใช้ชื่อว่า “สหกรณ์กลุ่มเกษตรกรพัฒนา” มีการสมัครเป็นสมาชิกถือหุ้น ในปีนี้ได้กลุ่มสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นอีก 5 หมู่บ้าน คือ บ้านปาม่วง, บ้านแม่โน, บ้านสันป่าตอง, บ้านห้วยส้มตุ๊ก และบ้านเมืองก๊ะ อำเภอแม่ริม เพื่อร่วมกับกลุ่มหมู่บ้านเดิมอีก 8 หมู่บ้าน ชมรมจึงมีสมาชิกทั้งหมด 13 หมู่บ้าน

การบริหารงานดำเนินการในช่วงนี้ได้มีการคัดเลือกคณะกรรมการจากตัวแทนคณะกรรมการทั้ง 13 กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มมีกรรมการ 2 คน (รวม 26 คน) มีการแบ่งหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ ฝ่ายจัดซื้อปุ๋ยและยา ฝ่ายเงินทุน ฝ่ายเมล็ดพันธุ์ ฝ่ายการเงิน และฝ่ายบัญชี ซึ่งเมื่อดำเนินงานจริงได้ประสบปัญหาความไม่คล่องตัว จึงเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. ให้เลือกตั้งฝ่ายจัดการสหกรณ์ จำนวน 5 คน จากกรรมการทั้งหมด 26 คน ทำหน้าที่แทนกรรมการทั้งหมด

2. กรรมการส่วนที่เหลือ 21 คน เป็นคณะกรรมการนโยบายและเป็นตัวแทนประสานงานประจำกลุ่มและจัดให้มีการร่วมประชุมระหว่างกรรมการบริหารและกรรมการจัดการตามข้อ 1 อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง

ในปี พ.ศ. 2536 – 2537 ได้มีการปรับโครงสร้างการดำเนินงานในรูปแบบสหกรณ์ของชมรมฯ ใหม่ โดยตั้งเป็นคณะกรรมการบริหารงานหมู่บ้านละ 2 คน เข้ามาบริหารในส่วนกลาง มีการระดมทุนโดยให้สมาชิกถือหุ้น ๆ ละ 10 บาท อย่างน้อย คนละ 1 หุ้น และหุ้นกลุ่มซึ่งขึ้นอยู่กับหมู่บ้านใดจะมีเงินจากการถือหุ้นและเงินหุ้นและเงินกู้ยืมจากมูลนิธิฯ มาซื้อปัจจัยการผลิตเพื่อบริการให้แก่สมาชิกแต่ละกลุ่มและรวบรวมผลผลิตในช่วงฤดูฝนและฤดูแล้ง

โครงสร้างของคณะกรรมการบริหารงานชมรมฯ ในช่วงนี้เป็นดังนี้

- คณะกรรมการบริหารงาน 15 คน จากหมู่บ้านสมาชิก 13 หมู่บ้าน
- คณะกรรมการฝ่ายจัดการ
- กรรมการผู้จัดการ
- ฝ่ายการเงิน / บัญชี
- ฝ่ายวัสดุอุปกรณ์
- ฝ่ายจัดการผลิต
- ฝ่ายคัดร่อน
- ฝ่ายตลาด
- ฝ่ายกลุ่มสมาชิก

ในปี พ.ศ. 2538 สหกรณ์กลุ่มเกษตรพัฒนาได้มีการยื่นเรื่องขอจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์เป็นนิติบุคคลซึ่งก็ได้รับการอนุมัติเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2538 ทะเบียนสหกรณ์ เลขที่ ก.032638 ประเภท สหกรณ์การเกษตรและทางกลุ่มได้ถือกำหนดเอาวันที่ 27 พฤศจิกายน 2538 (ความตั้งใจเดิมกำหนดวันที่ 26 พฤศจิกายน 2538 เพราะเป็นวันคล้ายวันเกิดของพระเดชพระคุณหลวงพ่อบุทธพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโล) แต่เนื่องจากตรงกับวันอาทิตย์ส่วนราชการหยุดงานจึงได้เลื่อนกำหนด) เป็นวันเริ่มดำเนินงานของ “สหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด” ซึ่งถือว่าเป็นสิริมงคลกับสหกรณ์เป็นอย่างยิ่ง ในขณะนั้นมีสมาชิกผู้เริ่มก่อตั้งทั้งสิ้น 100 คน จากสมาชิกเกษตรหมู่ 2-4 ของตำบลสะลง อำเภอมะนัง และหมู่ 3 ของตำบลตันปาย อำเภอแม่แตง โดยการรับสมัครใหม่ ตามหลักการกฎระเบียบ ข้อบังคับและพระราชบัญญัติของสหกรณ์

ในปี พ.ศ. 2541 สหกรณ์ได้เสนอเรื่องขอยืมอาคารพื้นที่ ส่วนงานด้านดอกไม้ ประดิษฐ์ของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทจัดตั้งธุรกิจสหกรณ์ทำเป็นร้านค้าชั่วคราว เริ่มเปิดร้านเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2541 โดยได้จัดจำหน่ายสินค้าเกษตรแปรรูป ยา สมุนไพร กำจัดแมลง เครื่องดื่มสมุนไพร อาหารเพื่อสุขภาพ เป็นต้น โดยเงินสำรองจ่ายของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด จำนวน 50,000 บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

เวลาในปีเดียวกันได้มีการจัดตั้งธุรกิจสินเชื่อโดยเริ่มต้นดำเนินการในเดือน มิถุนายน โดยเงินทำธุรกิจครั้งแรกได้รับการกู้ยืมเงินจากโครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาชนบทของ ธนาคารออมสิน จำนวน 500,000 บาท (ห้าแสนบาทถ้วน) อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 7 มาให้สมาชิก กู้ยืม โดยคิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ยืม ร้อยละ 12 / ปี เริ่มให้กู้ครั้งแรกเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2541 โดยมีการทำสัญญา ซึ่งใช้แบบฟอร์มของกรมส่งเสริมสหกรณ์

ในปี พ.ศ. 2542 สมาชิกของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด เริ่มมาใช้บริการ สินเชื่อของสหกรณ์มากขึ้น จนเงินไม่พอบริการสมาชิก คณะกรรมการจึงมีมติการเปิดธุรกิจรับฝาก เงิน โดยให้ดอกเบี้ยฝากร้อยละ 7 (ปัจจุบันเหลือร้อยละ 6) โดยรับฝากประเภทออมทรัพย์พิเศษเพียง อย่างเดียว และได้ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2544 สหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด ได้เสนอขอให้พื้นที่ด้านล่างศาลา พัฒนาอาชีพ ซึ่งเคยเป็นสถานที่เรียนตัดเย็บเสื้อผ้าของมูลนิธิฯ ปรับปรุงเป็นสำนักงานสหกรณ์ การเกษตรพัฒนา จำกัด จนถึงปัจจุบัน

จากพัฒนาการของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด ที่ได้กล่าวมาตามลำดับใน กระบวนการเรียนรู้ นอกจากเน้นความรู้ด้านวิชาการ ทักษะ เทคนิคต่างๆ แล้ว ในการอบรม สัมมนาแต่ละครั้ง ก่อนที่จะมีอบรม ในเนื้อหาวิชาการแต่ละครั้งทางมูลนิธิฯ ได้มีการนำศาสนาพิธี ศาสนธรรม มาใช้โดยสม่ำเสมอ เช่น ก่อนที่จะอบรม หรือเปิดประชุมแต่ละครั้ง คณะเจ้าหน้าที่ ผู้จัดกิจกรรม จะต้องให้มีการไหว้พระสวดมนต์ ระลึกถึงพระรัตนตรัย หลังจากนั้น ก็จะได้ อาราธนาพระเดชพระคุณหลวงพ่อ หรือตัวแทนมากล่าว สัมโมทณียกถามให้ข้อคิดเห็น ให้สติให้ หลักธรรม ก่อนทุกครั้งไป หรือถ้าเป็นการอบรมหรือประชุมในหมู่บ้าน ก็จะมีตัวแทนจากกลุ่ม พระสงฆ์พัฒนา ชุมชนล้านนา หรือพระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ มาเป็นองค์ปาฐกหรือให้โอวาท ก่อนการประชุมทุก ๆ ครั้ง โดยหลักธรรมส่วนที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อนั้น โดยตลอดทุกครั้ง ก็คือ คุณสมบัติของสมาชิกมูลนิธิฯ 4 ข้อ คือ เพิ่มพูนความขยัน (ขยัน) , แข่งขันกันประหยัด (ประหยัด) , ผูกมัดทำความดี (เสียสละ) , สามัคคีร่วมชาติ (สามัคคี) ขยัน , ประหยัด , เสียสละ (เชื่อสัตย์) , สามัคคี ซึ่งเป็นคุณสมบัตินี้ที่สมาชิกของมูลนิธิฯทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติ และที่หลวงพ่อ เน้นย้ำโดยตลอดก็คือ เรื่องของ 3 ครอง คือครองตน , ครองคน , ครองงาน โดยครองตนหลวงพ่อ

ได้ให้หลักธรรมที่ปฏิบัติ คือ นรวาสนธรรม 4 ; ครองคน คือ สังฆวัตถุ 4 และครองงาน คือ อิทธิบาท 4 นอกจากนี้ก็ยังมีเรื่องของประโยชน์ปัจจุบัน 4 อย่าง เรื่องของ อริยสัจ 4 เรื่องของมรรค 8 โดยเฉพาะจะเน้นเรื่องของสัมมาอาชีวะ ประกอบอาชีพชอบเหล่านี้เป็นต้น ส่วนในหมู่บ้านที่มีพระสงฆ์อื่นเป็นตัวแทน ทางเจ้าหน้าที่ก็จะเล่าถึงสภาพปัญหาต่าง ๆ ในหมู่บ้านให้ท่านฟัง และจุดเน้นที่จะให้ท่านได้สั่งสอน เพื่อที่จะได้ตรงจุด ตรงกับความต้องการของการฝึกอบรมสิ่งเหล่านี้ได้กระทำให้มาโดยตลอดตามลำดับ

ต่อมาระยะช่วงประมาณ 4-5 ปี ย้อนหลังประมาณปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมาการจัดกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านลดลง โดยเฉพาะกิจกรรมด้านฝึกอบรม สาเหตุเพราะงบประมาณที่ได้รับงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากต่างประเทศหมดไป การทำกิจกรรมแต่ละอย่าง จึงต้องนึกถึงความประหยัดอีกสาเหตุหนึ่ง คือ หลังจากที่สหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด ได้รับการจดทะเบียนแล้ว การดำเนินงาน หรือกิจกรรมส่วนใหญ่ มุ่งไปที่เรื่องของธุรกิจ เรื่องของผลประโยชน์ เรื่องของกำไร - ขาดทุนเป็นหลัก เจ้าหน้าที่เองก็ไม่ค่อยได้ตระหนักในเรื่องนี้ โดยต้องมุ่งมั่นที่จะสร้างรายได้ สร้างความมั่นคงทางด้านการเงินให้กับสหกรณ์ เน้นช่วงของการลงทุนหลาย ๆ ธุรกิจ สมาชิกของ สหกรณ์ก็เพิ่มมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามลำดับ ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิกอยู่ 405 คน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกใหม่ การสร้างความเข้าใจกับสมาชิก การคัดเลือกสมาชิกทำได้ไม่เต็มที่ ไม่มีการฝึกอบรม เหมือนเมื่อก่อนสมาชิกเข้ามาเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นเรื่องหลัก ไม่ค่อยได้คิดถึงเรื่องการช่วยเหลือ ผู้อื่น ไม่ค่อยเข้าใจการทำงานของสหกรณ์ มุ่งเอาแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว คณะกรรมการเองก็มีเปลี่ยนคนใหม่ ๆ มาบริหารงาน ความชัดเจนในการทำงาน บทบาทหน้าที่บางคนไม่เข้าใจว่าจะต้องวางบทบาทของตัวเองแค่ไหนอย่างไร

เมื่อสถานการณ์และสภาพปัญหาเป็นเช่นนี้ หากสหกรณ์ไม่ได้ให้ความสำคัญ ปลดปล่อยสถานการณ์เป็นเช่นนี้ต่อไป จะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอีกมากมาย โดยเฉพาะทุกคน จะนึกถึงประโยชน์ของตัวเองที่จะได้ โดยนึกถึงหลักการทำงานของสหกรณ์ ถิ่นอุดมการณ์ครั้งแรก ๆ ที่เรามีการรวมกันเพื่อจุดประสงค์อะไร มุ่งแต่เรื่องเงินเป็นใหญ่ สุดท้ายปัญหาในสหกรณ์ก็จะเกิดขึ้น เกิดความไม่ไว้วางใจกันในการทำงาน สุดท้าย สหกรณ์ก็อยู่ไม่ได้ เมื่อ สหกรณ์อยู่ไม่ได้ไม่สามารถเป็นที่พึ่งของสมาชิกได้ สมาชิกก็จะมีปัญหาส่งผลกระทบไปถึงชุมชน ถึงหมู่บ้าน จะทำให้มีปัญหา ดังนั้น สิ่งที่เราเคยคิดที่จะช่วยเหลือกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ เพื่อให้ชาวบ้านอยู่ได้อย่างมีความสุข และยั่งยืนเหมือนอย่างที่ผ่านมา สหกรณ์จึงมีความเห็นร่วมกันว่าทางออกที่น่าจะดีที่สุดหรืออย่างน้อยก็ช่วยเหลือปัญหาไปได้ก็คือ หันมาช่วยกันสร้างจิตสำนึกที่ดีของสมาชิกของชาวบ้านให้มีความเข้าใจ ให้มีจิตวิญญาณที่ดีขึ้น นึกถึงประโยชน์ส่วนตัว และส่วนรวมไปพร้อม ๆ กัน ตัวสมาชิก ชาวบ้านเองก็สบายใจ ใช้ชีวิตอยู่ไปได้อย่างเข้าใจและเรียบง่าย สหกรณ์

หรือองค์กรที่อยู่ได้ สังคม ชุมชน หมู่บ้าน สมาชิกก็จะเป็นสุขและยั่งยืนคือให้หลักคำสอนของ พระเดชพระคุณหลวงปู่พระพุทฺธพจนวราภรณ์(จันทร์กุสโล)ที่ว่า“เศรษฐกิจ จิตใจแก้ไขพร้อม กัน” คือในเรื่องของเศรษฐกิจ เรื่องของธุรกิจ เรื่องของประโยชน์ต่าง ๆ ของสมาชิกสหกรณ์ก็ ดำเนินการเหมือนเดิม แต่ที่จะต้องทำเพิ่มเติมก็คือ ด้านจิตใจ สร้างความเข้าใจ สร้างจิตสำนึก สร้างความตระหนักที่จะต้องอยู่ร่วมกัน เช่น การนำหลักธรรมต่าง ๆ ดังเช่นที่เคยปฏิบัติมาในอดีต กลับมาใช้ สร้างความเข้าใจ ความตระหนักใหม่ให้เกิดขึ้นกับสมาชิกและเมื่อเราทำได้แบบนี้แล้ว สหกรณ์ต้องถือว่าเป็นเรื่องจำเป็นที่ควรจะเน้น และ จะต้องทำอย่างต่อเนื่องโดยให้เป็นไปตามกลไก ทางธรรมชาติของสหกรณ์การเกษตรพัฒนาจำกัดเพื่อที่จะสร้างสหกรณ์ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนและมีความก้าวหน้าต่อไป

คำถามในการวิจัย

โจทย์วิจัย : จะประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้สหกรณ์ การเกษตรพัฒนา จำกัด มีความเข้มแข็งได้อย่างไร ?

คำถามวิจัย : เพื่อให้มองเห็นกระบวนการวิจัยของสหกรณ์

1.สภาพการณ์ใช้หลักพุทธธรรมกับการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร ?

2.หลักการและกระบวนการทำงานที่ผ่านมาของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด เป็นอย่างไร ?

3. มีเป้าหมายในการพัฒนาความเข้มแข็งของสมาชิก คณะกรรมการแกนนำ และบุคลากรของ สหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด อย่างไร ?

4.มีแนวทางในการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด ให้มีความเข้มแข็งได้อย่างไร ?

5. ผลการประยุกต์หลักพุทธธรรม ในการทำงานจะให้ผลเป็นอย่างไร ?

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาสภาพการณ์ใช้หลักพุทธธรรมกับการดำเนินงานของ สหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษากระบวนการการทำงานที่ผ่านมาของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด

3.เพื่อให้สมาชิกของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัดและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ เรียนรู้ในการค้นหา ปัญหา จุดแข็งจุดอ่อน อีกทั้งพร้อมมีความตระหนักเข้าใจต่อเป้าหมายหลัก และ วิธีการของสหกรณ์

4.เพื่อศึกษาการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด

5.เพื่อศึกษาผลของการประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้กับกระบวนการพัฒนาของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด

พื้นที่ในการทำการศึกษาวิจัย

พื้นที่เป้าหมายในการวิจัย เป็นกลุ่มสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด ประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้ เขตอำเภอแม่ริม ได้แก่ กลุ่มวัดป่าดาราภิรมย์ กลุ่มบ้านแม่ในกลุ่มบ้านฮ้อย กลุ่มบ้านนาหิ่ก กลุ่มบ้านสะลงโน กลุ่มบ้านกาดฮาว กลุ่มบ้านห้วยส้มสุก กลุ่มบ้านเมืองก๊ะ เขตอำเภอแม่แตง ได้แก่ กลุ่มบ้านหนองก่าย กลุ่มบ้านสันป่ายาง กลุ่มบ้านสันป่าดิง กลุ่มบ้านเอือก

วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานศึกษาวิจัยจะแบ่งเป็น 2 ระยะ โดยใช้กลุ่มเป้าหมายเป็นตัวกำหนด ระยะที่ 1 ใช้เวลา 6 เดือน เป็นการศึกษา ค้นหา พัฒนาแกนนำ

1. ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจชี้แจงวัตถุประสงค์ของงานวิจัยให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องทราบ

2. จัดกระบวนการเรียนรู้ในการวิเคราะห์ปัญหาที่มีผลกระทบต่อชุมชน

3.จัดกระบวนการเรียนรู้สรุปบทเรียนการทำงานของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด

4. ศึกษาแนวคิดการพัฒนา ตามหลักคำสอนของหลวงพ่อพระพุทธพจนวราภรณ์ พร้อมทั้งศึกษาและทบทวนประวัติความเป็นมาของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด ควบคู่กับการจัดกิจกรรมเจริญญานาเพื่อสร้างความเข้มแข็งของจิตใจ

5.จัดกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนแนวคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกับสหกรณ์อื่น เสริมความรู้ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม สร้างความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ สร้างความเข้าใจและตระหนักถึงอุดมการณ์ หลักและวิธีการของสหกรณ์

6. เวทีสรุปวิเคราะห์ สังเคราะห์ การทำงานในช่วงที่ 1 และวางแผนการทำงานในช่วงต่อไป

ระยะที่ 2 ใช้เวลา 12 เดือน (1 ปี)

1. จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาชุมชนที่มีผลกระทบต่อการดำเนินงานของสหกรณ์

2. อบรมเสริมความรู้ความเข้าใจ อุดมการณ์ หลักและวิธีการทำงานสหกรณ์

3. อบรมเสริมความรู้ แนวคิด เทคนิคด้านการผลิตและการตลาด

4. แนวทางพัฒนาศักยภาพ แกนนำ เจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้อง

4.1. ประชุมแลกเปลี่ยน วิสัยทัศน์การทำงานกับสหกรณ์หรือหน่วยงานอื่น ๆ หรือ ผู้มีความรู้ด้านงานสหกรณ์

4.2. อบรมเชิงปฏิบัติการ กระบวนการคิดและวางแผนเชิงกลยุทธ์

4.3. สรุปและประเมินผล

5. เสริมสร้างพลังใจและกำลังใจให้กับสมาชิก ผู้สนใจ และแกนนำ

6. เวทีนำเสนอผลการวิจัย ช่วงที่ 2

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงสภาพการใช้หลักพุทธธรรมกับการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. ทราบถึงกระบวนการทำงานที่ผ่านมาของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด

3. สมาชิก คณะกรรมการของสหกรณ์ พร้อมด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทราบพร้อมทั้งตระหนักร่วมต่อปัญหาและเป้าหมายของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด

4. สหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด ได้แนวทางการประยุกต์หลักธรรมที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของ สหกรณ์

5. ทราบถึงผลของการประยุกต์พุทธธรรมในการสร้างความเข้มแข็งของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดชุมชนยั่งยืน (Sustainable Community)

ชุมชนที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดหนึ่งที่ดูเหมือนต้องการที่จะยืนยันทิศทางที่ชัดเจนในการพัฒนา เพราะการพัฒนาสังคมไทยในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ประชาชนได้รับบทเรียนที่สำคัญหลายประการ ทั้งบทเรียนที่ล้มเหลวและที่ประสบความสำเร็จจนได้ก่อให้เกิดพัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่ทำให้นโยบายของรัฐเปิดกว้างมากขึ้น ทั้งนี้ด้วยวิธีการขององค์กรชุมชน แนวทางวัฒนธรรมชุมชน ตลอดจนไปถึงกระบวนการที่ชาวบ้านเข้าไปมีบทบาทในการเรียนรู้ และตัดสินใจเพื่อกำหนดแผนงาน โครงการร่วมกับภาคอื่น ๆ การรวมกลุ่มตามธรรมชาติ การสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มต่างๆ ทั้งในพื้นที่ใกล้เคียงในระดับจังหวัด ภูมิภาค และในระดับชาติ เป็นกระบวนการเครือข่ายของชาวบ้านที่มีระบบการจัดการทางความคิด ระบบการตัดสินใจด้วยตนเอง อีกทั้งยังประสบความสำเร็จอย่างกว้างขวาง กลายเป็นกระบวนการสร้างนวัตกรรมทางการพัฒนาที่หลากหลายและเป็นกระบวนการของประชาชนที่แท้จริง

ภายใต้ประสบการณ์ดังกล่าวจึงมีความหมายยิ่งต่อยุทธศาสตร์ การพัฒนา เพราะส่วนหนึ่งต้องยอมรับว่ายังมีความเป็นสถาบันทางสังคมหรือความเป็นชุมชนในหมู่บ้านของสังคมไทย เนื่องจากมีคุณค่าที่สำคัญ คือ

1. ให้ความสำคัญต่อความยั่งยืนของส่วนร่วมมากกว่าประโยชน์สูงสุดในการผลิตต่อหน่วย
2. ให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน
3. ให้ความสำคัญแก่การสืบสายเลือด สถาบันครอบครัว เครือญาติ และชุมชนขนาดเล็ก ยังผลให้หมู่บ้านยังยึดเอาความเป็นพี่น้อง การมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลและการประสานผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน รวมทั้งการถ่ายทอดภูมิปัญญา เพื่อความอยู่รอดร่วมกันของหมู่บ้าน ว่าเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีคุณค่ายิ่ง

แม้ว่าการพัฒนาจะสร้างผลกระทบต่อชุมชนมา 3 ทศวรรษ แต่ความเป็นชุมชนยังดำรงอยู่ ข้อสรุปของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่สำคัญคือ “กระแสใหญ่ในโลกจะมีแค่ กระแสโลกาภิวัตน์ก็หาไม่ แต่จะมีกระแสของชุมชนภีวัตน์หรือความเป็นชุมชนเกิดขึ้น ในขณะเดียวกันด้วย ความเข้มแข็งของชุมชน จะแก้ปัญหาทุกชนิดและพัฒนาทุกอย่างพร้อมกันไปอย่างบูรณาการ

และชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของกลุ่มชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อาจเป็นการรวมตัวตามพื้นที่หรือไม่ใช่พื้นที่ก็ได้ สมาชิกชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันมีการกระทำกิจกรรมร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำและมีการจัดการ เมื่อเกิดความเป็นชุมชนขึ้น สมาชิกจะมีความสุขเป็นต้นพื้นและมีความสร้างสรรค์สูง มีศักยภาพที่จะทำอะไร ๆ ใ้สำเร็จทุกอย่าง เป็นศักยภาพที่ไม่มีข้อจำกัด “จะเห็นได้จากความสามารถในการเผชิญกับปัญหา ทั้งปัญหาการผลิต การสูญเสียทรัพยากร การมุ่งเอาแต่ประโยชน์สูงสุดของการผลิต จนเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ปัญหาเกิดช่องว่างทางสังคม ปัญหาสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชนอ่อนแอหรือแตกสลาย การแย่งชิงทรัพยากรและวิกฤติการณ์ด้านต่าง ๆ ซึ่งการพัฒนาหมู่บ้านในหลายหมู่บ้าน บ่งบอกให้เห็นว่ายังมีความเป็นสถาบันของ “ชุมชน” ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับยุคสมัย โดยได้ปรับประสานวัฒนธรรมกับการจัดการแผนใหม่ให้เข้าสู่ระบบความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนแล้วสามารถสร้างตัวแบบการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ให้กับสังคมไทย ตัวแบบชุมชนต่าง ๆ เหล่านี้ ช่วยให้ชุมชนอยู่รอดและเป็นกระบวนการเรียนรู้ เช่นประสบการณ์ในการเรียนรู้ปัญหาหนี้สินและการเป็นเหยื่อของระบบธนาคารชุมชนก็จะปรับระบบไปสู่การเกิดตัวแทนสถาบันทุนของหมู่บ้าน เช่น กลุ่มตั้งจะออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนต่าง ๆ ฯลฯ

จากปัญหาของระบบเกษตรกรรมแบบพืชเชิงเดี่ยว มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนาไปสู่รูปแบบเกษตรผสมผสานวนเกษตรหรือระบบเกษตรนิเวศ ซึ่งกลายเป็นเกษตรกรรมที่ให้ผลต่อเนื่องยาวนานให้ผลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ และสิ่งแวดล้อม

จากระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิต และประสบการณ์ที่เสียเปรียบของการเข้าร่วมกิจกรรมในระบบการค้าไปสู่การจัดการแบบธุรกิจชุมชนและสร้างรูปแบบการจัดการกิจกรรมทุกด้านเพื่อให้การตัดสินใจ การวางแผนและการดำเนินการเป็นระบบขององค์กรชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ เช่น การร่วมกันตั้งธนาคารข้าว สหกรณ์ออมทรัพย์ ธนาคารโคกระบือ โดยมีจุดมุ่งหมาย ลดการพึ่งพาค้าคนกลาง และสินค้าจากภายนอก

ตัวแบบต่าง ๆ เหล่านี้ คือผลจากการเรียนรู้และความอดุสาหะของชาวบ้านเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับสังคม หมู่บ้าน เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนในกระแสโลกาภิวัตน์ และเพื่อประกันอนาคตที่ดีให้กับลูกหลาน โดยองค์ประกอบของการเรียนรู้ที่สำคัญมาจาก 2 ทาง คือ มรดกทางภูมิปัญญาหรือคนได้สัมผัสและใช้ชีวิตหรือเรียนรู้จากปัญหาที่เข้ามากระทบต่อชีวิตและต่อสังคม หมู่บ้านนั่นเอง

จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดสำหรับชุมชนก็คือ เรียนรู้ที่จะคิดและตัดสินใจ เลือกอนาคตของคนอย่างมีอิสระ ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติ ไม่ว่า จะเป็นกิจกรรมเพื่อการแก้ปัญหา เฉพาะหน้าการแก้ปัญหาระยะยาว หรือการสร้างความมั่นคงใน ชีวิตของคนเองและชุมชน ความคิดและแผนงานเมื่อผ่านการพิสูจน์ในทางปฏิบัติแล้ว ก่อเกิดเป็น ความมั่นใจในทางเลือกที่ตนเองเป็นผู้เลือก กลายเป็นคัวแบบของงานแต่ละด้านที่ปรากฏขึ้น ใน พื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ

จึงดูเหมือนว่าองค์กรชุมชนมีข้อสรุปที่ได้จากการประสานประสบการณ์เหมือน และแตกต่างกัน พัฒนาเป็นแนวทางที่เรียกว่า “ชุมชนยั่งยืน” ความมั่นใจในแนวทางชุมชนยั่งยืนของ หมู่บ้านหรือองค์กรชุมชนเหล่านี้จึงเกิดจาก

1. เพราะเป็นความคิดที่มาจากการสรุปประสบการณ์ การวิเคราะห์เลือกสรรด้วย ตัวของเขาเอง
2. เพราะผ่านการปฏิบัติมาแล้ว การปฏิบัติที่ให้ผลสำเร็จคือ การยืนยันที่ดีที่สุด เป็นทางเลือกที่เหมาะสมสอดคล้องกับสังคมหมู่บ้าน
3. เพราะหมู่บ้านอื่นนำไปปฏิบัติแล้วก็เกิดความสำเร็จ จึงไม่ใช่ว่าทางเลือกเฉพาะ พื้นที่ เฉพาะหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง เพียงหมู่บ้านเดียว แต่เป็นทางเลือกของหมู่บ้านไทย ทั่วประเทศ

ชุมชนยั่งยืนจึงเป็นทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งพาตนเอง โดยอาศัย ระบบการจัดการของชุมชนในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่ชุมชนเป็นผู้เรียนรู้ ผู้เลือกสรร ผู้วางแผน ผู้ปฏิบัติ และรับผลการปฏิบัตินั้น โดยวิธีคิดที่มีพื้นฐานจากระบบคิดเดิมของชุมชนหรือภูมิปัญญา พื้นบ้านผสมผสานเข้ากับวิถีคิดระบบการจัดการของสังคมใหม่ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาตนเอง ของชุมชน จึงมีคุณลักษณะเฉพาะที่ดังนี้

1. ความเป็นองค์กรรวมของสรรพสิ่งที่พื้นฐานมีความเด่นชัด ในแนวทางเฉพาะ ด้าน เป็นทางเลือก
2. เน้นคุณค่าของ “คน” และสรรพสิ่ง อันหมายถึง ทรัพยากรและเทคโนโลยีต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งไม่ได้หมายถึง ระบบการจัดการงานเพียง ด้านเดียว แต่มีระบบการบริหารและการพัฒนา “คน” เป็นแกนกลางของการทำงาน
3. เป็นการพัฒนาแบบครบครัน พัฒนาทุกด้านไปพร้อมกัน โดยมีการอยู่ร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นเป้าหมายใหญ่ มีความเอื้อเพื่อ เผื่อแผ่ รู้จักให้และความเคารพทั้งตนเอง ผู้อื่น และ ถึงแวดล้อมรอบข้าง

4. เน้นการกระจายการพัฒนา ไปสู่ทุกส่วนของชุมชน ไม่ใช่ระบบที่ให้โอกาสกับผู้ ที่เหนือกว่าทางด้านเศรษฐกิจหรือการเมือง

ความยั่งยืนในความหมายของชุมชน จึงไม่แบ่งแยก หรือนั้นเพียงด้านใดด้านหนึ่ง แต่เป็นความยั่งยืนของคนหรือสังคมชุมชน เพราะเป็นการพัฒนาที่มีความต่อเนื่องจากรากฐานทาง วัฒนธรรมของตนเอง “เศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงเป็น เรื่องเดียวกันและเป็นบูรณาการทางสังคมก็จะก่อเกิด ความสมดุลหรือสังคมที่ยั่งยืน

ความคิดเรื่อง “ชุมชนยั่งยืน” มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติ ข้อเสนอต่าง ๆ มาจาก รูปธรรมที่ปฏิบัติอยู่ และเศรษฐกิจของชาวบ้านเป็นเรื่องของการผลิตที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขธรรมชาติ หรือความมั่งคั่งและมีอยู่มีกินทั้งในวันนี้และวันหน้า ไม่ใช่เรื่องของการสะสมความร่ำรวยและการ บริโภคที่ไม่จำกัดขอบเขต และการเมืองของชุมชน ไม่ใช่เรื่องอำนาจ แต่เป็นพลังในการตัดสินใจ

แนวคิดชุมชนยั่งยืนนี้สอดคล้องกับแนวคิดของสังคมโลกในยุคของการให้ ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะในแง่มุมมองของการพัฒนา สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร มนุษย์ เพราะที่ผ่านมาได้ข้อสรุปที่ชัดเจนแล้วว่า ควรให้ความสำคัญอย่างสูงถึงการแก้ไขปัญหា สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต การฟื้นฟูชนบท และ การลดความเหลื่อมล้ำในการถือครองปัจจัยการผลิต (เช่นที่ดิน) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน ท้องถิ่น ไปจนถึงการให้สิทธิและอำนาจสู่ชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง (Empowerment) เหล่านี้คือเงื่อนไขที่สำคัญในการนำไปสู่ “การพัฒนาแบบยั่งยืนแนวนิเวศ” (วารสารเส้นทางสีเขียว ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม 2541 : 5-9)

“แนวคิดชุมชนยั่งยืนและการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงจะอำนวยประโยชน์เป็นอย่างมาก แก่อนาคตศาสตร์ เพื่อการพัฒนาในทุกสาขา เพราะ “สังคมสามารถเลือกแนวทางการพัฒนาที่มีพลัง ก้าวหน้าและเคลื่อนไหวอย่างมีชีวิต สอดประสานไปกับความสามารถในการปรับตัวให้ทันกับ สถานการณ์ของโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว” เนื่องด้วยมีมิติของทุนทางวัฒนธรรม ท้องถิ่นและแนวคิดการพัฒนาแบบเป็นองค์รวม รวมทั้งพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง โดยมีความ เคารพในอุดมคติ การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมและธรรมชาติ เช่น เครื่องมือในการกำกับ

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

การทำความเข้าใจเรื่องแนวคิดและยุทธศาสตร์ชุมชน ท้องถิ่น เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการที่จะเปลี่ยนมุมมองหรือกระบวนการในการพัฒนา เพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องความเป็นชุมชนและชุมชนยั่งยืนเป็นเรื่องยากที่จะกล่าวสรุปได้เนื่องด้วยมีความหลากหลายทั้งในเชิงแนวคิด ประสบการณ์ และที่สำคัญคือความหลากหลายของชุมชน อีกทั้งผู้สนับสนุนหลักการและแนวคิดนี้ก็ได้ประสงค์จะเสนอในลักษณะของความเป็นเอกภาพเดียว เพราะโดยหลักการพื้นฐานแล้วแต่ละสังคมชุมชนย่อมแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวนี้ก็เป็นความพยายามของนักพัฒนาในการทบทวนหรือทักทวนกระแสหลักของการพัฒนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งอย่างน้อยก็ชี้ให้เห็นหลักการสำคัญซึ่งอาจเรียกว่าเป็น “ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา” และพอสรุปได้บางประการ ดังนี้

ประการแรก : การเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ทางใครเลือก รัฐบาล ส่วนกลาง จึงไม่ควรกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากประชาชนเป็นทั้งผู้กระทำผู้รับผลประโยชน์และรับผลกระทบจากการพัฒนา ดังนั้นการกำหนดแนวทางการพัฒนาจึงควรมาจากฐานราก คือชุมชนหรือมาจาก เบื้องล่าง รัฐบาล เป็นเพียงผู้ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุน ตามหลักการนี้ต้องระลึกเสมอว่า “หนทางการพัฒนามีอาจลอกเลียนแบบหรือมิใช่ทรัพย์สินที่สามารถหยิบยื่นหรือทำการ ส่งมอบจากแห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่งได้ การพัฒนาเป็นประสบการณ์ที่มวลสมาชิกในสังคมหนึ่งร่วมกันขวนขวายสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อปัญหาที่เรื้อรังและมีความจำเป็นที่สังคมนั้นตระหนักได้ด้วยตนเอง การพัฒนามิใช่สมบัติหรือของกำนัลของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคมจะตั้งตนเป็นศาสดาและหยิบยื่นให้คนรักกลุ่มหนึ่งในสังคมที่ตนบอกว่าดีกว่าทั้งความคิดความสามารถ และปัจจัย แต่การพัฒนาเป็นพลังอำนาจที่มวลสมาชิกในสังคมสร้างขึ้นมาเพื่อรับใช้และตอบสนองความจำเป็นในชีวิตของตนเอง

ประการที่สอง : เป้าหมายการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนาไม่ได้เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ หากแต่เป้าหมายการมี “ชีวิตที่ดี” (Good life) ของประชาชนโดย “ชีวิตที่ดี” ไม่ได้เกิดจากการมีความสุขกับการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย แต่มีชีวิตอยู่กับการกินอยู่พอดี ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา มีเป้าหมายสำคัญคือการยกระดับคุณภาพชีวิต อันหมายรวมถึงการครองชีพของประชาชน แต่ก็ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เอื้อประโยชน์ต่อภาคธุรกิจและทุน โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อม สถาบันครอบครัวและลักษณะความเป็นชุมชนของหมู่บ้านดังปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับสังคมปัจจุบันคือ “ยิ่งพัฒนายิ่งพึ่งพาผู้อื่น”

ประการที่สาม : ความหลากหลายของชุมชนก่อให้เกิดความหลากหลายในแนวทางการพัฒนา ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ซึ่งชูประเด็นคำขวัญ ที่ว่า “คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน” ทั้งนี้แม้เพียงแต่ตรรกะพื้นฐานขั้นพื้นฐานของประชาชน ในการเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาเท่านั้น หากยังเชื่อว่าในหมู่บ้านมีศักยภาพ ในการแก้ไขปัญหาของตนเอง แนวทางนี้จึงให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้าน อันเป็นทุนทางสังคมที่มีคุณค่ายิ่ง

ประการที่สี่ : แนวความคิดชุมชนท้องถิ่นพัฒนาไม่ได้ต่อต้านหรือขัดขวางกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ตั้งคำถามว่ากระแสดังกล่าวนี้อาจก่อให้เกิดประโยชน์แก่ภาคประชาชนอย่างไรบ้าง ขณะเดียวกันก็เสนอแนวทางการพัฒนา โดยยึดพื้นฐานความเป็นชุมชน (Localization) มาเป็นรากฐานการพัฒนาเดียว ถูขนานไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ เนื่องจากมีความเห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์เอื้อประโยชน์ต่อภาคธุรกิจ และทุนมากกว่าประชาชน และลักษณะความเป็นชุมชนของหมู่บ้านอีกด้วย

จากหลักพื้นฐานสี่ประการดังกล่าว นำมาซึ่งข้อเสนอเชิงยุทธวิธีในยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนาที่สำคัญในหลายประการคือ

ประการแรก : “ยุทธวิธีการพึ่งตนเอง” ซึ่งสอดคล้องกับรากฐานของพุทธปรัชญาประชาชน โดยเฉพาะในชนบทได้รับบทเรียนอันเจ็บปวดจากการพึ่งผู้อื่นมาแล้ว ตลอดระยะเวลาเกือบ 5 ทศวรรษที่ผ่านมา ประชาชนส่วนใหญ่ที่เป็นเกษตรกรต้องเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ และปรับตัวเพื่อความอยู่รอด อย่างค่อนข้างโดดเดี่ยว ในท่ามกลางการ โหมกระหน่ำของกระแสดังกล่าว โดยสิ่งที่ประชาชนได้เรียนรู้ก็คือ การที่ไม่สามารถพึ่งพารัฐได้ เพราะประชาชนเป็นภาคเศรษฐกิจที่รัฐบาลไม่ค่อยให้ความสำคัญในการส่งเสริม แต่การที่ประชาชนจะพึ่งตนเองได้จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตจากแบบแผนการอยู่คิณคิมมาเป็นแบบแผน “การอยู่พอดี กินพอดี” หรือ “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระราชดำริ

ประการที่สอง : “การปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต ” จากการผลิตเพื่อการพาณิชย์มาเป็นการ “ผลิตเพื่อยังชีพ” เนื่องจากการผลิตเพื่อการพาณิชย์ทำให้ภาคประชาชนต้องพึ่งพิงระบบทุนนิยมโลก ชะตาชีวิตของประชาชนขึ้นอยู่กับความเมตตากรุณาของกลไกตลาด ทั้งยังปรากฏด้วยว่ากลไก ตลาดเอารัดเอาเปรียบประชาชนเสมอมา ดังนั้น “เพื่อลดผลกระทบอันเกิดจากความผันผวนของตลาด เป้าหมายการผลิตต้องปรับไปเป็นการผลิตเพื่อกิน เพื่อใช้ ค่ะเมื่อมีส่วนเกินจึงจะนำออกขาย” ในการผลิตเพื่อกิน เพื่อใช้จำเป็นต้องกระจายการผลิต ภายในครัวเรือน เพื่อลดความเสี่ยง และเพิ่มความมั่นคงแห่งชีวิต การผลิตเพื่อการพาณิชย์ตามความชำนาญพิเศษและความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ ทำให้ชะตากรรมของประชาชนส่วนใหญ่ แกว่งไว้กับพืชเพียงอย่างเดียว อีกทั้งยังเป็นเหตุให้มีภาระหนี้สินอันเป็นผลจากความผันผวนของตลาด อีกด้วยการผลิตเพื่อการพาณิชย์ จึงมี

ส่วนทำลายความมั่นคงแห่งชีวิต วิบูลย์ เข็มเฉลิม (2529) เสนอและทดลองแนวทาง “วนเกษตร” โดยให้ครัวเรือนเกษตรกระจายการผลิตในลักษณะที่สอดคล้องกับวงจรธรรมชาติ มีส่วนช่วยรักษาสถานนิเวศและดำรงไว้ซึ่งดุลแห่งธรรมชาติ หรือการทดลองเทคนิคการผสมผสานที่ตอบสนองต่อการดำรงชีพ และรายได้แต่พอเพียงแทนการปลูกพืชเดียวเพื่อการค้า แต่ที่สำคัญคือการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้และการกระจายการผลิตในครัวเรือนเป็นยุทธวิธีที่ลดสายสัมพันธ์กับตลาดซึ่งมีผลในการลดผลกระทบอันเกิดจากความผันผวนของตลาดอีกทอดหนึ่ง

ประการที่สาม : “การพัฒนาบนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน” วัฒนธรรมชุมชนได้ก่อเกิดจากชุมชนและมีการเปลี่ยนแปลงตามการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ในประการสำคัญวัฒนธรรมชุมชนได้รื้อยรัดให้ผู้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยช่วยดำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพของสถาบันครอบครัวและความมั่นคงแห่งชีวิต ตลอดจนช่วยในการกำหนดกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันของสมาชิกชุมชนและการรักษาคุณภาพระหว่างมนุษย์กับ ธรรมชาติและ “จุดเด่นของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอีกอย่างคือ การลดความสำคัญของรัฐลง ลดการพึ่งพิง จากภายนอกหันมาให้ความสำคัญกับสมาชิกของชุมชน”

ประการที่สี่ : การให้ความสำคัญ แก่ภูมิปัญญาชาวบ้านในการแก้ปัญหาสังคม หมู่บ้านทั้งหลายต่างเผชิญกับวิกฤตระลอกแล้วระลอกเล่าและอยู่รอดมาได้ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน เพียงแต่ว่าผู้คนในเมือง และในส่วนกลางไม่เคยสนใจวัฒนธรรม วิถีคิด และปรัชญาชาวบ้าน ปราชญ์มิได้มีแต่ในเมือง หากแต่ยังมีปราชญ์ ชาวบ้าน ซึ่งพิทยา ว่องกุล (2531) ขนานนามว่า “บุคคลผู้ไม่สำคัญ” แต่บุคคลผู้ไม่สำคัญเหล่านี้ เป็นคนสำคัญของหมู่บ้าน เพราะเป็นผู้แสวงหาวิธีการแก้ปัญหาของชุมชน และเกื้อกูลให้หมู่บ้านฝ่าวิกฤตต่าง ๆ มาได้โดยปราศจากความช่วยเหลือจากรัฐบาล ดังนั้นชุมชนท้องถิ่นพัฒนา จึงสนใจศึกษาและแสวงหาภูมิปัญญาชาวบ้าน และพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบบรรทัดฐานของชาวบ้าน

ประการที่ห้า “เน้นความเป็นชุมชน ประชาสังคม และรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งองค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน” เพื่อสร้างความแข็งแกร่งและอำนาจต่อรองของภาคประชาชนและสังคม มิฉะนั้นจะไม่สามารถหักทวนผลกระทบอันเกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์ได้ ในทัศนะของประเวศ วะสี (2536) การที่ภาคประชาชนอ่อนด้อยกว่าภาครัฐบาลและภาคธุรกิจ ทำให้เสียสมดุลทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และเป็นต้นตอของปัญหาต่าง ๆ จำนวนมาก การรวมกลุ่มเป็นกลุ่มจึงสำคัญที่จะทำให้ภาคประชาชนมีอำนาจเสมอ ด้วยภาครัฐและภาคธุรกิจได้ “สังคมสมานภาพและวิเศษ” จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีดุลยภาพระหว่างส่วนต่าง ๆ ทั้งสามนี้ ชีรยุทธ บุญมี (2536:188 – 189) ได้เสนอบทวิเคราะห์เพื่อเน้นการสร้าง “สังคมที่เข้มแข็งหรือ Civil Society” หรือพลังที่สามของสังคม โดยบอกว่าการแก้ไขปัญหามูลฐานของสังคมควรให้ความสำคัญกับพลังทาง

สังคม คือ กลุ่มนักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ปัญญาชน ชาวบ้าน ร่วมแรงร่วมใจซึ่งกันและกัน ผลักดันเพื่อแก้ไข จึงจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ประการที่หก : อำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การคืนอำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นให้แก่ชุมชน การที่รัฐยึดกุมกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรทั้งปวงไว้ในส่วนกลาง ประกอบกับข้อเท็จจริงที่ว่าชนชั้นนำทางอำนาจมีผลประโยชน์ร่วมกับกลุ่มทุนไม่เพียงพอแต่ต้องทำให้การกำหนดนโยบาย และการจัดการทรัพยากรปราศจากการมีส่วนร่วมของประชาชนเท่านั้น หากทว่ายังเปิดโอกาสให้ชนชั้นนำทางอำนาจสมคบกับกลุ่มทุนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย นอกจากนี้ทรัพยากรท้องถิ่นดำรงอยู่คู่กับชุมชนมาแต่โบราณกาล ประชาชนได้เรียนรู้การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกัน อีกทั้งวัฒนธรรมชุมชนและจารีตประเพณีชุมชนได้พัฒนาไปในทิศทางที่เกื้อกูล ต้องการรักษาคุณค่าแห่งธรรมชาติ การคืนอำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นให้แก่ชุมชนจะเอื้ออำนวยให้มีการใช้ทรัพยากรในลักษณะยั่งยืนและเป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่นอย่างยาวนาน อีกทั้งยังเป็นเกราะป้องกันผลกระทบด้านลบของกระแสโลกาภิวัตน์อีกด้วย

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

ภายใต้กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นพัฒนามีกุมนักพัฒนาชนบทหลายกลุ่มได้พยายามศึกษาเพื่อพัฒนา โดยเฉพาะความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในการจัดการกับปัญหาและการพัฒนาในความพยายามดังกล่าวได้พบว่าองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการพัฒนา โดยเน้นชุมชนเป็นตัวตั้งนี้ ได้แก่ (บัณฑูร อ่อนคำ และวิริยาน้อยวงศ์ 2535)

1. ภูมิปัญญาและความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก
2. องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา รวมถึง การจัดตั้งกลุ่มและจัดระเบียบในชุมชน
3. เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบุกรุกจากภายนอก

ในทำนองเดียวกัน จากการศึกษาของกลุ่มนักวิชาการในประเทศตะวันตก ซึ่งมองจากการส่งเสริมบทบาทของนักพัฒนาชุมชนมีข้อสรุปที่คล้ายคลึงกันเกี่ยวกับสิ่งที่นักพัฒนาควรเข้าไปสนับสนุนและส่งเสริมคนในชุมชน (Smith 1994) ได้แก่

1. ปรัชญาหรือระบบความเชื่อในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในชุมชน
2. กลไกที่ช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกระบวนการตัดสินใจแก้ไข

ปัญหาและพัฒนาชุมชน

3. กิจกรรมพัฒนาจิตสำนึก และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เมื่อได้เห็นถึงความเชื่อมโยงปัญหาต่าง ๆ และแนวทางการแก้ไขปัญหา

จากการประชุมระดมความคิดเห็นประสบการณ์ของนักพัฒนาชนบทไทยเกี่ยวกับตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนา ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ซึ่งได้ข้อสรุปที่สำคัญ (สีลาภรณ์ นาคทรพร และคณะ 2538)

1. มีการนำมิติด้านวัฒนธรรมมาผสมผสานในการจัดทำกิจกรรม เพราะการมีรากฐานทางวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้สามารถสร้างองค์กรชุมชนที่มีคุณภาพได้
2. มีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อปัญหา
3. มีการจัดกลุ่ม
4. มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
5. มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและชุมชน
6. มีการกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างยุติธรรม
7. ใ้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรภายนอก
8. มีการขยายผล ขยายกิจกรรม และขยายเครือข่ายสมาชิก รวมถึงความร่วมมือ

การพัฒนาต้องมาจากประชาชน

หลวงพ่อบุญพูนพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโล) ได้กล่าวไว้ในเอกสารของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท จากคำพูดที่ว่า การพัฒนาต้องมาจาก “ชาวบ้าน” หรือ “ประชาชน” นับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องอาตมาเองแรกเริ่มเดิมทีนั้นทำงานเกี่ยวกับการศึกษา โดยให้การศึกษาแก่เด็กที่มีฐานะยากจน ซึ่งมูลนิธิเป็นผู้รับผิดชอบ (มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท) มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2511 จากกิจกรรمدังกล่าวทำให้ได้ข้อคิดว่าการให้การศึกษาก็สามารถทำประโยชน์ได้ เนื่องจากการศึกษาเป็นการให้โอกาสที่ให้กับเด็กยากจนในการที่จะศึกษาเล่าเรียน แต่รู้สึกละอายใจที่โอกาสที่ให้เด็กยากจนเหล่านั้นยังน้อยเกินไป เนื่องจากเด็กที่อยู่ในชนบทมีจำนวนมาก อาตมาจึงได้มีการรวมตัวกับผู้ที่มีความคิดเห็น

ตรงกันจัดตั้ง “มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท” ขึ้นมาซึ่งชื่อของมูลนิธิก็บ่งบอกว่าต้องการทำงานกับชาวชนบท และเราได้วางหลักของการทำงานไว้ 4 ประการ ด้วยกันคือ ส่งเสริมกสิกรรม มุ่งสอนวิชา คำนวณศาสตร์ พัฒนาท้องถิ่น

ส่งเสริมกสิกรรม

เนื่องจากประเทศไทยเป็นเมืองเกษตร มีข้าวเป็นพืชหลัก และชาวนาก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติ ดังนั้นการศึกษาที่ผ่านมา เราจะพบเรื่องราวของชาวไร่ชาวนาอยู่ด้วยเสมอ แต่เมื่อผู้ที่เรียนสำเร็จมีงาน ซึ่งก็ได้ชื่อว่าสำเร็จทางการศึกษาแต่จุดนี้ดูเหมือนว่าคนเราเรียนเพื่อตัวเอง เรียนเพื่อหางานทำ อาตมาคิดว่างานที่เป็นงานสำคัญของประเทศชาติ และอาชีพที่เป็นอาชีพสำคัญนั้นก็คือ ชาวไร่ชาวนา ซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของชาติ แต่ปัญหาของชาวไร่ชาวนาก็คือ ได้รับโอกาสทางการศึกษาน้อย อีกทั้งความคิดก็อยู่ในวงจำกัด ทุนรอนที่จะสร้างงานไม่มีหรือมีก็ไม่มีมาก และเป็นสาเหตุนำไปสู่การไม่มีงานทำแม้แต่ลูกหลานเองก็ต้องอพยพมาหางานทำในเมืองที่ห้องไร้อาคาร ทางมูลนิธิฯ จึงมุ่งทำงานกับชาวไร่ชาวนา ด้วยการให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพทำไร่ทำนา

มุ่งสอนวิชา

ขณะที่เราส่งเสริมกสิกรรม เราก็มองถึงปัญหาของประเทศด้วยและพบว่า บุคคลที่ปกครองประเทศมาจากคน 2 ระดับ คือ รัฐบาลและคณะสงฆ์ รัฐบาลก็มุ่งผลในด้านวัตถุ คือ “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี” ว่า ส่งเหล่านี้คืองานพัฒนา ส่วนคณะสงฆ์เองก็เน้นไปในด้านของงานบุญ การพัฒนาจิตใจ ซึ่งดูเหมือนจะสวนทางกันทำให้อาตมานึกไปถึงคำสอนของพระพุทธองค์ คำสอนของพระพุทธองค์มีความเป็นปัจจุบันคือ เรื่องการช่วยตัวเองให้ได้ พอมิพอกิน และเมื่อพอมิอันจะกินแล้วก็ให้ทำประโยชน์คือทำบุญทำทาน ซึ่งวิธีการของพระพุทธศาสนานั้นหนักไปในเรื่องของจิตใจ คือการไปนิพพาน แต่ปัจจุบันปัญหาสำคัญคือ เรื่องปาก เรื่องท้อง จึงมักจะถูกมองข้าม ดังนั้นเศรษฐกิจของเมืองไทยโดยเฉพาะชาวนานี้ จึงมีปัญหาเรื่องของความยากจนปัญหาความยากจนนี้เมื่อมาดูสาเหตุพบว่าเกิดจากความเกียจคร้าน ไม่จริงจังต่อหน้าที่ ทุกแห่งแข่งกันกิน แข่งกันแต่ง แข่งกันเที่ยว มุ่งไปในเรื่องของฮาเสพติด แทนที่จะมุ่งที่ความประหยัด ขยัน และเสียสละ การขยันเป็นวิธีการแก้ความจน โดยการช่วยตัวเอง อีกทั้งต้องรู้จักความประหยัดด้วย ถ้าขยันแล้วไม่ประหยัดก็ถือว่าอันตราย ปัจจุบันความเดือดร้อนมาจากคน 2 ประเภทคือ

1. เกียจคร้านถ่วงความเจริญ

2. ความโลภ ความโลภมากทำให้ประโยชน์ขัดกัน พระพุทธศาสนาสอนเรื่องทางสายกลาง คือไม่เกียจคร้าน ไม่มักได้เหมือนความโลภ การขยันต้องเป็นการสันโดษโดยแต่ชาวพุทธไม่

เข้าใจเรื่องสันโดษ มองคนที่สันโดษ คือคนไม่ทำอะไร นี่เป็นความเข้าใจผิด สันโดษหมายความว่าทำงานและทุ่มเทตามฐานะของคนและพอใจในสิ่งที่ตนพึงได้ ชีวิตถ้าไม่มีความสันโดษจะหาจุดยืนไม่ได้ เพราะว่าจุดจบของชีวิตมีอยู่ การที่คนเราจะมีความสุขได้ เพราะว่าพอใจในฐานะความเป็นอยู่ของคนเป็นประการสำคัญ ดังนั้นวิธีแก้ปัญหของความยากจนก็คือ ขยันและสันโดษ

คำรณศาสนนา

หลักการข้อนี้ มูลนิธิถือว่าเป็นหลักสำคัญ เพราะเป็นหลักการที่พัฒนาตัวบุคคล หลักการ 2 ข้อ ข้างต้น คือการส่งเสริมสิทธิและมุ่งสอนวิทยา เป็นการพัฒนาอาชีพ แต่หลักข้อที่ 3 นี้เป็นการพัฒนาจิตใจกล่าวโดยสรุปว่า เศรษฐกิจและจิตใจต้องแก้ไขพร้อมกัน การพัฒนาจิตใจต้องอาศัยคำสอนทางศาสนา เป็นแนวทางในการปฏิบัติ มูลนิธิฯ จึงนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นคุณสมบัติของสมาชิกมูลนิธิฯ 4 ข้อคือ

1. เพิ่มพูนความขยัน
2. แข่งขันกันประหยัด
3. ฝึกหัดทำความดี
4. สามัคคีร่วมชาติ

ก่อนที่จะอธิบายคุณสมบัติ 4 ข้อนี้ จะขออธิบาย 4 คำที่เกี่ยวกับคำว่า “ศาสนา” คำ 4 คำนั้น คือ ศาสนา ศาสนิก ศาสนพิธี ศาสนวัตถุ

คำว่าศาสนา แปลว่าคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา คำสั่งหมายถึงวินัย คำสอนหมายถึงธรรม ธรรมกับวินัยรวมกันเรียกว่า พระพุทธศาสนา ตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไป ศาสนาคือศีลธรรมที่เป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องของสังคมนั่นเอง

มีคำกล่าวเปรียบเทียบเรื่องศาสนากับยาไว้ว่า ยาไม่ใช่ตำรา ตำราก็ไม่ใช่ยา คนไข้ไม่ได้หายเพราะตำรา แต่คนไข้หายเพราะกินยา อธิบายว่า คนกำลังปวดท้อง เอาตำราแก้ปวดท้องมาคัมให้กินคนไข้จะไม่หายปวดท้อง เพราะว่าตำราไม่ใช่ยา อาศัยตำราอ่านให้เข้าใจว่า เรื่องยาแก้ปวดท้องมีอะไรบ้าง เมื่อรู้จักเรื่องยาแล้ว นำเอาเรื่องยามาคัมกิน คนไข้จึงหายจากการปวดท้อง

คนนับถือศาสนาเปรียบเหมือนคนไข้ เป็นคนไข้ทางใจ คนไข้ที่จะต้องรู้จักตัวศาสนา และคุณค่าของศาสนา นำเอาหลักศาสนามาปฏิบัติ จึงหายจากไข้ คือความทุกข์ทางใจ

ผู้นับถือศาสนาชื่อว่า ศาสนิก เช่นนับถือศาสนาพุทธ เรียกว่าพุทธศาสนิก นับถือศาสนาคริสต์ ก็เรียกว่า คริสตศาสนิก ศาสนาปรากฏที่ตัวบุคคล การแสดงออกมาทางกาย ทางวาจา

เป็นที่สังเกตให้รู้ว่าคน ๆ นั้นมีศาสนา หรือไม่มีศาสนา ถ้าการกระทำของคนนั้นมีหลักศีลธรรม ถือว่าผู้นั้นมีศาสนา แต่ถ้าการกระทำของคนนั้นไม่มีหลักศีลธรรม ถือว่าผู้นั้นไม่มีศาสนา

ศาสนพิธี หมายถึง ระเบียบแบบอย่างของผู้นับถือศาสนา เช่นการทำบุญของพุทธศาสนิก นิยมมีดอกไม้ รูปเทียนไปบูชาพระ จะต้องมีการไหว้พระสวดมนต์ จะต้องมีการอาราธนาศีล มีคำอาราธนาธรรม เป็นต้น ความเป็นจริงของการปฏิบัติตามคำสอนในทางศาสนา จะปฏิบัติตรง ๆ โดยไม่มีพิธีก็ได้ เช่นการทำบุญทำทาน เมื่อจะทำทานกับผู้อื่นก็บริจาคมอบให้กับท่านผู้นั้นไปเลยก็ได้ เมื่อต้องการจะรักษาศีล ก็ตั้งใจงดเว้นตามข้อห้าม โดยไม่ต้องไปสมทวนศีลจากท่านผู้ใดก็ได้ เมื่อต้องการภาวนาอบรมจิตใจ ก็เริ่มปฏิบัติโดยไม่มีพิธีใด ๆ ก็ได้ ศาสนิกส่วนมากมักจะถือเอาศาสนพิธีเป็นตัวศาสนา ถ้าไม่ได้ทำพิธีก็เหมือนกับว่าทำไปแล้วไม่ได้บุญ บางคนก็เอาศาสนาไปไว้กับตัวบุคคล คือมีความศรัทธาในตัวบุคคลมากกว่าคำสอน

ศาสนวัตถุ หมายถึง สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น วัด โบสถ์ วิหาร คัมภีร์ พระพุทธรูป เหล่านี้เป็นวัตถุ ส่วนประกอบของศาสนา หาใช่ตัวศาสนาไม่ วัดเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ เป็นจุดรวมของผู้นับถือศาสนา โบสถ์ วิหาร เป็นที่อาศัยใช้ประกอบกิจในทางศาสนา คัมภีร์เป็นที่บรรจุอักษรข้อความที่เกี่ยวข้องกับคำสอน พระพุทธรูปเป็นรูปแทนพระพุทธรองค์ เพื่อเตือนให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ ทั้งหมดนี้จะเห็นว่าเป็นศาสนวัตถุ หาใช่ศาสนาไม่ ตัวศาสนาอยู่ที่หลักปฏิบัติ

ตัวของคนเราแบ่งออกเป็นสองส่วน คือส่วนกายกับส่วนใจ มีคำกล่าวเปรียบเทียบกับว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว แสดงว่าจิตสำคัญกว่า จิตนี้มีความละเอียดอ่อน รู้ยากเข้าใจยาก ดังคำโคลงบทหนึ่งที่ว่า

มหาสมุทร สดลึกล้ำ	คณนา
สายดั่งทิ้งทอดมา	หยั่งได้
ภูเขาสูงอาจวัดวา	กำหนด
จิตมนุษย์นี้ไซ้	ยากแท้หยั่งถึง

ถึงแม้จิตของมนุษย์จะกำหนดหรือวัดด้วยวัตถุไม่ได้ ท่านผู้รู้ก็ให้ข้อสังเกตที่จะได้กำหนดรู้จิตว่า

วาจากล่าวส่อชาวชาติ	มารยาทส่อสกุลประยูรโชน
เอาดวงหน้าเป็นกระจกกลดวงใจ	ชลาลัยยังรู้ดูสายบัว

คำกลอนบทนี้แสดงว่า กายวาจาควงหน้าทำที่บอกถึงคุณธรรมในทางใจ ท่านเปรียบกายวาจาเหมือนจอภาพยนตร์ จอภาพยนตร์เป็นที่ปรากฏเรื่องราวต่าง ๆ ให้คนดูรู้เรื่องได้ ฉะนั้น กายกับวาจาก็เป็นเครื่องแสดงคุณธรรมทางใจได้ฉะนั้น การพัฒนาอาชีพจึงต้องพัฒนาที่คน การพัฒนาคนจึงต้องพัฒนาที่ใจการพัฒนาใจต้องอาศัยหลักธรรมในศาสนา มุลนิธิฯ จึงได้นำเอาหลักศาสนา มาพัฒนาจิตใจ 4 ข้อคือ

1. เพิ่มพูนความขยัน

พระพุทธองค์ตรัสยกย่องประโยชน์ของความขยัน ทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น ในทางทำมาหาเลี้ยงชีพ พระพุทธองค์ตรัสว่า คนขยันย่อมหาทรัพย์ได้เป็นต้น และทรงยืนยันเป็นหลักการว่า ผู้ที่หวังผลประโยชน์คือ เจริญด้วยลาภ ยศ และความสุข ในชีวิตปัจจุบันชาตินี้ จะต้องดำรงตนอยู่ด้วยความขยัน แม้คติเตือนใจของคนไทยก็มีมาแต่โบราณว่า

ทรัพย์นี้มีในโลก ใครปัญญาไว หาได้บ่อนาน หัวแค้นแดนดิน มีถิ่นทุกสถาน
ผู้ใดเกียจคร้าน บ่พวนพบมา

ดังได้ปรารภมาในตอนต้นว่า ผืนแผ่นดินไทยเป็นประหนึ่งบ่อเงินบ่อทอง แต่คนไทยส่วนมากนอนหลับทับสิทธิ์ ไม่รู้จักคุณค่าของแผ่นดิน ปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยไร้ค่า เพราะความเกียจคร้าน เป็นโอกาสให้คนต่างชาติเข้ามาครอบงำเอาทรัพย์ในดิน ดินในน้ำ จนเป็นเศรษฐกิจมหาเศรษฐกิจ มีคำพยากรณ์ ๒๕๐ ปีข้างหน้าของคนเกียจคร้านอยู่บทหนึ่งว่า “คนเกียจคร้านนานไปจะไร้ทรัพย์ จะอาภัพยากไร้หลายสถาน” เป็นคำพยากรณ์ที่ถูกต้องแม่นยำ คนที่ตกอยู่ใต้อำนาจของความเกียจคร้าน ๒๕๐ ปีข้างหน้าของเขาจะต้องพบกับความหายนะ คือ ความยากจนเฉื่อยใจ และอาภัพ คือ ความเป็นคนไร้ญาติขาดมิตร คนส่วนมากมีความเข้าใจว่าคนอาภัพหมายถึง คนพิการ คือ คนหูหนวก ดาบอด มือด้วน เท้าด้วน เพราะไม่สามารถจะช่วยตัวเองได้อย่างเต็มที่ ความจริงคนพิการทางร่างกาย บางคนสามารถจะทำมาหากินช่วยตัวเอง และครอบครัวได้ดีกว่าคนหูดีตาดี มือเท้าดีด้วยซ้ำไป ได้เคยเห็นรูปภาพคนเท้าด้วน ๒ ข้าง ใช้ถังไม้เป็นล้อเลื่อนนั่งเข็นขายล็อตเตอรี่ไปตามถนน ขายล็อตเตอรี่มีรายได้ดีกว่าคนเท้าดี แต่เกียจคร้านด้วยซ้ำไป

คนอาภัพที่น่าสงสารอย่างมาก คือคนเกียจคร้าน ได้เขียนมงคลชีวิตไว้บทหนึ่งว่า “คนเกียจคร้านไม่เอางาน คือคนพิการสากล” ทำอย่างไรจึงจะเป็นคนขยัน ต้องมีอุบายเตือนตนให้เตือนตัวเองตั้งแต่ตื่นนอนว่า “ตื่นเช้าได้งานหลายตื่นสายได้งานน้อย” ถ้าเตือนด้วยคำว่า ได้งานหลาย ยังไม่อาจจะเตือนใจได้ให้เป็นคำว่างานเป็นคำว่าเงิน คือ “ตื่นเช้าได้เงินหลายตื่นสายเงินน้อย” เงินเป็นอามิสสิ่งล่อใจคนได้มากกว่าสิ่งใด ๆ ถึงกับได้รับคำยกย่องว่า เงินเป็นพระเจ้าสามารถจะคลบคลานความสำเร็จได้ทุกอย่าง เงินหมายถึงโลหะที่มีค่าเป็นที่ต้องการของคนทั่วไป ที่เข้าใจ

กันคือ ธนบัตรหรือเหรียญที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ชาวโลกต่างก็มีความมั่นใจว่า มีเงินเสียอย่างสบายไปเรื่อยเปื่อยอย่าง มีคำกล่าวยกย่องอำนาจของเงินไว้ว่า “เหล็กแข็งกระด้าง เอาเงินจ้างอ่อนได้ ตามประสงค์” คำกล่าวนี้คงไม่ไกลเกินความจริงมากนัก เพราะเหตุการณ์ที่ทำให้สังคมผันผวนวุ่นวายอยู่ในปัจจุบัน ผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจของเงิน ต่างมีความเข้าใจว่า ความสุขอยู่ที่ความมั่งมี เพราะความมั่งมีทำให้เกิดความสะดวก เท่ากับมีความหมายว่า เงินซื้อความสุขได้ มีคำกล่าวที่เล่นที่จริงว่า “มีสตังค์ประระมั่งสุขัง ไม่มีสตังค์ประระมั่งทุกข์ัง” เมื่อกล่าวถึงอามิสคือ สิ่งที่อำนวยความสะดวกทางกายแล้ว พระพุทธศาสนาก็อบรมรับว่า ทรัพย์สินเงินทองเป็นเหตุให้เกิดความสุข เพราะเงินทองเป็นเหตุนำมาซึ่งปัจจัย 4 คือ เสื้อผ้า อาหาร สถานที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ในขณะที่พระพุทธศาสนาสอนให้เข้าใจว่าความสุขที่ได้จากเงินทอง เป็นความสุขที่ผิวเผินเพียงภายนอก เป็นเครื่องล่อใจ คนที่ใช้เงินไม่ใช้ปัญญาพิจารณาจะพาให้เกิดความทุกข์ในภายหลัง

2. แข่งขันกันประหยัด

พระพุทธองค์ตรัสเรื่องความสุขของคฤหัสถ์ไว้ 4 อย่างคือ

1. สุขเกิดแต่การมีทรัพย์
2. สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค
3. สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้
4. สุขเกิดแต่ประกอบการทำงานที่ปราศจากโทษ

เหตุแห่งความสุข 4 ประการนี้ แสดงว่าทรัพย์คือเงินทองก็เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกได้ แต่จะต้องนำไปใช้จ่ายสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่การครองชีพ มีทรัพย์แล้วเก็บไว้เฉย ๆ ไม่นำไปใช้จ่าย ทรัพย์นั้นหาประโยชน์ไม่ มีคำกล่าวที่ชวนให้คิดว่า

แก้วสารพัตถนิกหาได้อู่ที่เงินไม่ การรู้จักใช้เงินต่างหากเป็นแก้วสารพัตถนิก

ใช้จ่ายอย่างไร จึงจะได้ชื่อว่า รู้จักใช้จ่าย การใช้จ่ายอย่างประหยัด คือคิดส่วนได้ส่วนเสียก่อนแล้วจึงจ่าย ชื่อว่ารู้จักใช้จ่าย การประหยัดกับความตระหนี่มีความหมายคล้าย ๆ กัน แต่ไม่เหมือนกัน คนที่ประหยัดเก็บทรัพย์ไว้เพื่อจ่าย เมื่อคราวจำเป็นที่จะต้องจ่าย คนประหยัดจะไม่เสียดายทรัพย์ คนประหยัดเป็นคนมีอริยาบถเอื้อเพื่อเจือจาน ตรงกันข้าม คนตระหนี่เก็บทรัพย์ไว้เพื่อไม่จ่าย ขอมอดอยากปากแห้ง เป็นคนใจแคบ เอาเปรียบเพื่อนฝูง คอยแต่เป็นผู้รับ ไม่ยอมเป็นผู้ให้

ปัญหาสังคมที่ผ่านมา เป็นปัญหาที่เกิดจากความฟุ่มเฟือย จะทำอะไรก็ทำเพื่อความหรูหรา เอาหน้าเอาตา แต่ความจริงนั้นหน้าชั้นนอกตรม การแก้ปัญหาเรื่องนี้นอกจากจะแก้ด้วยความขยันแล้ว ต้องแก้ด้วยการประหยัดด้วย คนที่ขยันถ้าไม่ประหยัด ก็เป็นคนกระเป๋ารั่ว ได้เงินทองมาเท่าไรก็ใช้จ่ายหมด เปรียบเหมือนตุ่มน้ำที่รั่ว เจ้าของจะขยันตักน้ำใส่เท่าไร มันก็ไม่เต็ม น้ำไหลซึมออกไปหมด

ท่านสุนทรภู่ นักกวีเอกของไทย ได้แสดงวิธีการประหยัด ไว้ด้วยคำกลอนที่ไพเราะว่า

มีสตึงหึงบรรจบให้ครบบาท

อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์

มีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจง

อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน

ไม่ควรซื้อของไปฟิโรซื้อ

ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งควาหวาน

คำกลอนของสุนทรภู่นี้ เน้นให้เห็นความสำคัญของเงินว่า แม้เงินสตึงหนึ่งก็อย่ามองข้ามว่าเป็นสิ่งเล็ก เงินหนึ่งบาทถ้าขาดสตึงหนึ่งจะถึงบาทได้อย่างไร

การที่จะสร้างนิสัยเป็นคนประหยัด ต้องฝึกหัดให้รู้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ แม้จะเป็นสิ่งเล็กน้อยก็ไม่ควรมองข้าม คุณโทษทั้งหลายก็เริ่มต้นจากสิ่งเล็กน้อยนั่นเอง มีคำกลอนเป็นคติสอนใจในเรื่องนี้บทหนึ่งว่า

น้ำน้อยๆ ฝอยกระเซ็นอยู่เป็นนิตย์

ยังพังอิฐพังหินดินสลาย

มอดน้อยๆ ค่อยแคะ แทะไม่วาย

ยังทำลายไม้คร่ำเสาโต ๆ

ประเทศไทยมีพลเมืองประมาณ 48 ล้านคน แต่ละคนรับประทานอาหารแล้วทิ้งข้าวคนละเม็ด ก็ได้ 48 ล้านเม็ด ถ้านำมารวมแล้วจะเป็นข้าวก็กระสอบ

นี่คือตัวอย่างชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่มีโทษแม้จะเล็กน้อย ถ้านำมารวมกันจะเป็นสิ่งที่มีโทษอย่างใหญ่หลวง ตรงกันข้ามสิ่งที่มีคุณ แม้จะเป็นสิ่งเล็กน้อยถ้ารู้จักเก็บสะสมไว้ก็จะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างมหาศาล

มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการประหยักรื่องหนึ่งสมัยที่นครเชียงใหม่มีเจ้าผู้ครองนครทรงอำนาจ มีเจ้าผู้ครองนครพระองค์หนึ่ง ทรงมีวิธีสอนคนคือ ที่คุ้มหลวงของท่านมีถังน้ำดื่มตั้งไว้ มีกระบวยสองอันแขวนอยู่กระบวยอันหนึ่งใหญ่ อีกอันหนึ่งเล็ก ให้มีคนเฝ้าดู ถ้าคนเดินทางผ่านมาใช้กระบวยใหญ่ตักน้ำดื่ม คิมไม่หมดเท่านี้ทั้ง ให้เรียกว่าดัวมาเขียนพร้อมสอนทั้งสอนว่า ทำไมกระบวยเล็กมีไม้ใช้ แต่ถ้าคนใดใช้กระบวยเล็กตักน้ำดื่มแต่ไม่พอ ตักอีกเป็นครั้งที่สอง ก็ให้เรียกว่าเขียน พร้อมกับสอนว่า ทำไมกระบวยใหญ่มีไม้ใช้

ตัวอย่างนี้สอนให้รู้ว่า คนที่ไม่มีความประหยักรู้จักประมาณตัวเองคือคนที่ทำอะไรโดยมิคำนึงถึงผลได้ผลเสีย ไม่มีความเสียสละในส่วนที่เสียไปโดยไร้ค่า ถ้าไม่เห็นคุณค่าของเงินทอง จะต้องลำบากที่หลัง

3. ฝึกหัดทำความดี

ความดีคืออะไร ความดีคือเหตุที่ทำให้เกิดความสงบสุข การกระทำใดเมื่อทำแล้วเป็นเหตุให้เกิดความเจริญก้าวหน้า มีความเย็นสบายเป็นผล การกระทำนั้นชื่อว่าทำความดี คำสอนในพระพุทธศาสนา แสดงเหตุความดีไว้ 10 ประการ คือ

1. การเสียสละสิ่งของ ๆ คนให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่น เช่นบริจาคทรัพย์ช่วยคนยากจน บริจาคทรัพย์ช่วยประเทศชาติ หรือบำรุงพระศาสนา เป็นต้น ชื่อว่าทำความดีด้วยการให้ทาน

2. การมีความเมตตาปราณีต่อกัน ไม่เบียดเบียนร่างกายและชีวิต ไม่ลักขโมยของกัน ไม่ล่วงเกินภรรยาสามีคนอื่น ไม่พูดเท็จทำลายประโยชน์ของคนอื่น ไม่ตกเป็นทาสยาเสพติด เป็นต้น ชื่อว่าทำความดีด้วยการรักษาศิล

3. การฝึกจิตใจให้สงบ ไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ชื่อว่าทำความดีด้วยการภาวนา

4. การรักษามารยาทให้เรียบร้อย ไม่แข็งกระด้าง เคารพยำเกรงต่อผู้ใหญ่ ชื่อว่าทำความดี ด้วยการถ่อมตน

5. การเป็นคนมีอัธยาศัย ไม่นิ่งดูตายใจแคบ เมื่อเห็นคนอื่นมีธุระการงาน มีแก้ไขในการช่วยเหลือ ชื่อว่าทำความดีด้วยการชวนช่วย

6. เมื่อทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่หวงแหนของความดี เพื่อแผ้วความดีให้คนอื่นได้รับบ้าง ชื่อว่าทำความดีด้วยการให้ส่วนบุญ

7. เมื่อได้รู้ได้เห็นคนอื่นเขาทำความดี ไม่ทำอาการอิจฉาริษยา น้อมจิตอนุโมทนาส่งเสริม เชื่อว่าทำความดีด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ

8. เป็นคนสนใจในการศึกษา เมื่อมีใครเขาแนะนำสั่งสอนก็ตั้งใจฟังด้วยความเคารพ เชื่อว่าทำความดีด้วยการศึกษา

9. เมื่อมีความรู้ความเข้าใจสิ่งใด ไม่ตระหนี่ความรู้หาโอกาสแจกจ่ายความรู้แก่คนอื่นด้วยความหวังดี เชื่อว่าทำความดีด้วยการเทศนาสั่งสอน

10. พยายามปรับปรุงความคิดเห็นของตน ให้ตรงต่อเหตุผล มีความเชื่อผลของความดี ความชั่ว เชื่อว่าทำความดีด้วยการเทศนาสั่งสอน

หลักการทำความดีทั้ง 10 ข้อนี้ จะเห็นว่าการทำความดีทำได้หลายอย่าง แม้ไม่มีเงินทองก็ทำความดีได้ ประการสำคัญการทำความดีต้องทำด้วยการเสียสละ การเสียสละ นอกจากจะหมายถึงการเสียสละสิ่งของแล้ว ยังหมายถึงการเสียสละแรงกาย แรงใจ ตลอดถึงการเสียสละวิชาความรู้ด้วย พระพุทธองค์ตรัสสอนเรื่องการเสียสละไว้ว่า

พึงเสียสละสิ่งของเงินทองเพื่อรักษาอวัยวะไว้

พึงเสียสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิตไว้

พึงเสียสละทุกสิ่งแม้ชีวิตเพื่อรักษาคุณธรรม

การที่ประเทศชาติไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร เพราะประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนมักได้ ใฝ่ใจแต่ประโยชน์ส่วนตน หรือพรรคพวกของตน เข้าทำนองค้ำถั่วที่ว่า มือใครยาวสาวได้สาวเอา การแก้ปัญหาเรื่องนี้ คือการพัฒนาคนให้มีการเสียสละ เสียสละทำความดีเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

มีคนในสังคมจำนวนไม่น้อย ทำตนเป็นคนฉลาดถือโอกาสเอาเปรียบเพื่อนฝูง เวลาถึงงานที่จะต้องอาศัยความร่วมมือ ช่วยกันจัดช่วยกันทำเพื่อแบ่งเบาภาระ คนมีนิสัยเอาเปรียบเอาตัวรอด เขาจะถือโอกาสหลบงาน ปลอ่ยให้เพื่อนฝูงทำงานมีหน้าซ้ำยังพูดเป็นทำนองดูถูกเพื่อนฝูงว่ามันอยากโง่ให้มันทำไป แสดงว่าเขาเป็นคนฉลาด ส่วนเพื่อนฝูงที่ยอมเสียสละทำงานกลับเป็นคนโง่ ถ้าประชาชนส่วนใหญ่มีนิสัยอย่างนี้ ประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้าได้อย่างไร

4. สามัคคีร่วมชาติ

จุดรวมแห่งความดี จะปรากฏชัดที่ความสามัคคี ถ้าความดีแยกกันอยู่ จะไม่สามารถต่อสู้กับความชั่วได้ เปรียบเหมือนกระแสน้ำที่แยกหลายสายย่อมมีแรงน้อย ไม่อาจจะพัดสิ่งต่าง ๆ ให้ไหลไปได้ ถ้ากระแสน้ำไหลรวมไปทางเดียวกัน ย่อมมีแรงพัดสิ่งต่าง ๆ ให้ไหลไปได้

มรรค 8 ประการ มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น เป็นหลักปฏิบัติสำหรับกำจัดความชั่ว ถ้าการปฏิบัติตามมรรค 8 ยังไม่รวมกันเป็นมัลลสมังคี คือรวมองค์มรรคให้ครบแล้ว กำลังแห่งมรรคนั้นก็กำจัดความชั่วได้ไม่หมด ผู้ใดสามารถปฏิบัติตามมรรค 8 ได้ครบเป็นมัลลสมังคี ผู้นั้นจึงสามารถกำจัดกิเลสคือความชั่วได้โดยสิ้นเชิง

ประเทศชาติเปรียบเทียบบนหลังหนึ่ง ซึ่งต้องมีเสาหลายต้น เสาต้นเดียวจะเป็นบ้านไม่ได้ เสาแต่ละต้นต้องคงทนแข็งแรง และแต่ละต้นต่างก็ทำหน้าที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน บ้านนั้นจึงจะมั่นคงถาวรเจ้าของได้อาศัยอยู่อย่างสุขสบาย ประเทศชาติก็เช่นเดียวกัน

การบริหารประเทศชาติ จำเป็นต้องแบ่งงานออกเป็นแผนกต่าง ๆ ให้เป็นสัดส่วน และแยกหน้าที่ของบุคคลให้รับผิดชอบตามแผนกงานนั้น ๆ ตามความเหมาะสม เช่น เป็นตำรวจ ทหาร เป็นครู เป็นนักเรียน เป็นแพทย์ หรือพยาบาล เป็นต้น

การแยกบุคคลออกไปตามความเหมาะสมนั้น มิได้หมายความว่าเป็นการแบ่งแยกเพื่อตัวใครตัวมันหามิได้ ความประสงค์ก็เพื่อแบ่งหน้าที่ให้รับผิดชอบตามความเหมาะสม และช่วยกันสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ประเทศชาติ อันเป็นประโยชน์ส่วนรวม มีบุคคลบางกลุ่มบางหมู่ ถือโอกาสสร้างความเคียดแค้นให้แก่ตัวเองและหมู่คณะของตัวเอง โดยความหลงผิดคิดไปว่า ตัวเองและหมู่ของตัวเองเท่านั้นที่มีความรู้ความสามารถเมื่อต่างฝ่ายต่างคิดด้วยความหลงผิด เกิดทิฐิมานะไม่ยอมกัน เป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาท บ้านเมือง จึงเกิดความวุ่นวายเดือดร้อน

เพื่อแก้ปัญหาคความหลงผิดคิดแตกแยกดังกล่าว จึงควรนำหลักธรรมในทางศาสนา มาพัฒนาจิตใจพระพุทธองค์ตรัสสอนหลักธรรมที่จะทำให้เกิดความสามัคคีไว้ว่า

1. ให้ความเมตตาปราณีต่อกัน จะพูดจะทำและจะคิดเรื่องใดกับคนอื่น ให้พูดให้ ทำให้คิดด้วยความเมตตา
2. ให้แสดงอริยาสัยด้วยการเสวยสิ่งของให้แก่กันในโอกาสอันควร เพราะการให้ย่อมผูกไมตรีด้วย
3. ให้เคารพต่อระเบียบ จะทำการใดอริยาสัยระเบียบแบบแผนเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติ ไม่ทำอะไรตามใจชอบ ไม่ถือเอาอารมณ์ตัวเองเป็นประมาณ

4. ให้รู้จักฟังความคิดเห็นของคนอื่น หักเป็นคนมีเหตุผล ไม่อวดดีอวดรู้ด้วยอำนาจ
 วิทยานะ รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวตามโอกาสอันควร สามัคคีโดยธรรม จะนำความสุขมาให้

พัฒนาท้องถิ่น

การที่เราจะทำงานพัฒนานั้นจะต้องมองคนให้ครบทุกจุด โดยเฉพาะระดับของ
 ชาวบ้านคือ ต้องมองที่จุดสำคัญ อันได้แก่ เศรษฐกิจ จิตใจ ถ้าเรามุ่งที่การอบรมจิตใจ วิปัสณา
 กรรมฐาน แต่ชาวบ้านยังยากจน แม้ว่าจะมารับการอบรม กลับไปบ้านก็ไม่รู้จักคิด หรือทำอะไร
 ให้มันดีขึ้น เป็นคนดีแต่ทำอะไรไม่เป็นก็เป็นปัญหา คนดีต้องมีวิชา คือวิชาธรรมะ ทั้งทางโลกและ
 ทางธรรม การที่คนจะประพฤติศีลธรรมกรรมฐานก็ต้องเรียนให้รู้ว่า หลักศีลธรรมคืออะไร แล้วก็
 ปฏิบัติ การประกอบอาชีพต้องมองว่า คนเรามีกายกับใจ จะมองความความสัมพันธ์คือใจอย่างเดียว
 ไม่ได้ไม่มีกินแล้วจิตใจจะดีได้อย่างไรจิตใจผ่องใสอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์เมื่อสุขภาพไม่ดีแล้วจะ
 ทำความดีได้อย่างไร เพราะฉะนั้นเรื่องเศรษฐกิจก็คือ เรื่องปาก ท้อง ก็ต้องพอกอยู่พอกกิน หากแต่ว่า
 เมื่อมีกินแล้วต้องมีคุณธรรม ตัวอย่างที่เห็นได้ง่าย เวลารับประทานอาหารเมื่อสมาชิกมานั่งล้อมวง
 กัน แต่ทุกคนต่างก็ขุนช่องหมองใจ อาหารมือนั้นจะทำอย่างไร เน้นอาหารมือนั้นยอมกลืนไม่
 ลงเพราะขาดคุณธรรมทางด้านจิตใจ แต่ถ้าอาหารดี แล้วจิตใจดี สามัคคี อาหารมือนั้นก็มีรสที่น่ากิน
 นี่แสดงว่าเศรษฐกิจ จิตใจ ต้องแก้ไขไปพร้อมกัน ผสมรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

วิธีพัฒนานั้นต้องมีหลัก “ไม่ลืมของเก่า ไม่เมาของใหม่” เพราะว่าเวลานี้ของเก่ากับ
 ของใหม่กำลังมีปัญหา คนในยุคเก่าและยุคใหม่ถ้าไม่มีสายกลาง ไม่หาจุดยืน ก็จะทะเลาะกัน
 ตลอดเวลา ความจริงของเก่าก็มีประโยชน์ ของใหม่ก็มีประโยชน์ แต่โดยมากคนเรายังมีทิฐิทำให้
 เกิดปัญหาตามมา ตัวอย่างชาวบ้านคนหนึ่งส่งลูกมาเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ เวลาที่พ่อเขียนหนังสือ
 มาถึงลูกเขียน “บาท” ว่า “ขาด” เมื่อลูกกลับไปบ้านก็บอกพ่อว่า พ่อเขียน “บาท” ไม่ถูก “ขาด”
 ที่พ่อเขียนต้องเขียนว่า “บาท” จึงจะถูก พ่อบอกกับลูกว่า ลูกเขียนขาด มันจะอ่านว่าสลึงก็ให้มันรู้ไป
 อันนี้แสดงว่าผู้ใหญ่ไม่ยอมเล็ก ก็ทะเลาะกัน ถ้าหากว่าผู้ใหญ่ไม่ยอมฟังผู้น้อย ผู้น้อยไม่เคารพ
 ผู้ใหญ่ก็เป็นปัญหา เพราะฉะนั้นการพัฒนานั้น ถ้าเราขังยึดแต่ของเก่า ไม่มีการปรับปรุง
 เปลี่ยนแปลงก็เป็นปัญหา โดยเฉพาะคนไทย ชาวพุทธยึดอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง
 อย่างเวลานี้ชาวเหนือที่สังคมเปลี่ยนจากระบบเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม ชาวบ้านก็ต้องออกจาก
 บ้านไปรับจ้างในที่ต่าง ๆ โดยเห็นว่าการรับจ้างนั้นทำเงินได้ง่ายและดีแต่ความคิดที่จะทำงาน
 ต่อเนื่องนั้นไม่มี หมายความว่าแต่ละคนนั้นไม่มีจุดยืนของตนเอง แล้วต่อไปในอนาคตจะเป็น
 อย่างไร ปัญหาทางด้านจิตใจก็จะมากขึ้น ๆ ด้วยเหตุที่ได้กล่าวมานี้ถ้าหากว่าชาวบ้านไม่เข้าใจก็จะ
 เป็นปัญหาตามมาได้เช่นกัน กล่าวคือเวลาไปทำงานรับจ้างในที่ต่างๆเวลาจะทำบุญทำทานก็ลากลับ

บ้านกันหมด แม้ทำงานนั้นจะเสียหายอย่างไรก็ไม่คิด เพราะถือว่าเป็นบุญประเพณี อันนี้เป็นการมองที่เน้นไปในแง่ของประเพณี แต่ทำให้เศรษฐกิจเสีย พอมาสมัยใหม่ก็มองข้ามประเพณี โดยมองว่าประเพณีเป็นสิ่งล้าหลังแต่จะมองไปข้างหน้าโดยลืมประเพณีนี้ก็จะเป็นปัญหาเพราะฉะนั้นการพัฒนาจะต้องผสมกลมกลืนกันระหว่างเก่ากับใหม่ ไม่หลงของเก่า ไม่เมาของใหม่ ไม่หลงของเก่า ไม่เมาของใหม่ อาตมาขอยกตัวอย่าง แม่น้ำเจ้าพระยา ถ้าเรามองดูสายน้ำจะเห็นว่ามันไหลผ่านไป ๆ แต่น้ำนั้นยังคงอยู่อย่างเดิม มันตัดไม่ขาด มันต่อเนื่องกัน ถ้าน้ำไหลไปแล้วไม่มีน้ำมาชดเชยแม่น้ำก็จะแห้ง หรือหากน้ำไม่ไหลแต่ยังอยู่กับที่น้ำนั้นก็เน่า กระแสน้ำจะต้องไหลและต้องต่อเนื่องกันฉันใดก็ตี การพัฒนาทั้งทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีก็ต้องต่อเนื่องสัมพันธ์กันฉันนั้น

เวลาอาตมาทำงานอยู่มักจะมีคนถามว่า “ทางราชการเข้ามามีส่วนร่วมร่วมใจพัฒนาอย่างไรบ้าง” อาตมาก็ตอบว่า “การพัฒนาต้องยืนหยัดอยู่ในความเป็นเหตุเป็นผล และชัดเจน และระหว่างรัฐกับเอกชนต้องประสานกันให้ได้ ร่วมแต่ไม่รวม ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นต้องผสมผสานความคิดของกันและกัน” ในส่วนของทางราชการ ความเป็นกันเองกับชาวบ้านยังไม่มี หรือมีแต่ยังไม่มาก สำหรับภาคเอกชนจะได้เปรียบในด้านนี้มากกว่า เช่นเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิฯ เวลาเข้าไปในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะสัมผัสได้ถึงความเป็นกันเอง ไม่ว่าจะเป็นเวลาปรึกษาหารือ หรือพูดคุยซักถามกันตามธรรมดาที่ตาม ทำให้งานนั้นเป็นไปด้วยดี ทางจิตใจก็ไม่มีปัญหา เหมือนกับว่าเวลาเห็นหน้ากันก็ดีใจเพราะฉะนั้นการทำงานพัฒนาจะต้องผสมผสานกลมกลืนขนบธรรมเนียมนั้นยังไม่สนิท และทราบใดที่เรื่องเหล่านี้ยังไม่ผสมกลมกลืนกัน ความสัมพันธ์ฉันญาติมิตรก็คงเกิดหรือเป็นไปได้อย่างยากเย็นกัน อันนี้อาตมาก็ขอฝากไว้ด้วย

ที่สุดการพัฒนานั้นต้องกระทำโดยต่อเนื่อง อย่าลืมกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทเองก่อนที่จะเป็นมูลนิธิฯ นั้น อาตมานั้นต้องไปยืมเงินของมูลนิธิเมตตาศึกษาเอา เป็นทุน เพื่อไปฝากธนาคารขอตั้งเป็นมูลนิธิฯ จำนวน 2 แสนบาท แล้วหาใช้คืนทีหลัง อันนี้เป็นจุดเริ่มต้นจากที่ไม่มีอะไร เพราะฉะนั้นการพัฒนาจะต้องเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ ค่อยเป็นค่อยไป อาตมาจะบอกกับชาวบ้านเสมอว่า หากเราจะสอยมะม่วงถ้าดูที่ความเจริญเติบโตของมะม่วงเราจะมองไม่เห็น ต้นเข้าตั้งใจจะไปดูความเจริญเติบโตเราจะมองไม่เห็น เพราะว่ามันเติบโตตามธรรมชาติแบบค่อยเป็นค่อยไป แต่วันวันเราจะพบว่ามันเติบโตอย่างชนิดที่เราคาดไม่ถึง ฉันใดก็ตีการทำงานกับชาวบ้าน การทำงานพัฒนานั้นจะต้องผสมผสานกลมกลืนค่อยเป็นค่อยไปจนกระทั่งชาวบ้านสนิทใจ อาตมาขอยกตัวอย่างง่าย ๆ เรื่องเงินทุนหมุนเวียนที่เข้าไปในหมู่บ้าน ไม่ต้องมีอะไรเป็นประกันเวลากู้เงิน เพราะกรรมการก็มาจากสมาชิกในหมู่บ้าน แต่เรามีดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อเดือน ซึ่งดอกเบี้ยนี้เราไม่เอามาเป็นของเรา เราเก็บไว้เป็นทุนของชาวบ้าน เงินทุนหมุนเวียน

จะเป็นของมูลนิธิฯ ส่วนดอกเบี้ยเป็นของชาวบ้าน อาตมาจะบอกกับชาวบ้านว่า หากเขาต้องการจะแก้ความจนนั้นต้องรู้จักสังขม เราจะเอาเงินหมื่นเงินแสนมาจากไหน เราเองก็ต้องพึ่งตนเอง ต้องสะสมจากหนึ่งไปหาสอง จากสองไปหาสาม ชาวบ้านจะต้องช่วยตัวเอง และต้องให้เขาเข้าใจในจุดนี้ เพราะเชื่อว่าเราจะอยู่กับเขาตลอดไป เราจะอยู่กับเขาชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น และตอนนี้ทางมูลนิธิฯ ก็ทำเป็นตัวอย่างโดยเอาเงินเหล่านั้นมาตั้งเป็น สหกรณ์ เป็นการเริ่มต้นช่วยตัวเองให้เขาเอาทุนจากมูลนิธิฯ มาสะสมกัน เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันต่อไป (บทความ : งานเวทีชาวบ้าน ปี 2534 วันที่ 8 ตุลาคม 2534)

นอกจากนี้พระเดชพระคุณหลวงพ่อบุญพุกพจนวราภรณ์เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระเทพเวที ได้เขียนเป็นเอกสารไว้ว่า ความทุกข์มีอยู่สองอย่าง คือ ทุกข์ทางกาย ทุกข์ทางใจ เป็นสิ่งที่ทุกคนไม่พึงปรารถนา แต่ทั้ง ๆ ที่ไม่พึงปรารถนาเนื่องจากไม่เข้าใจในหลักปฏิบัติ จึงปฏิบัติไม่ตรง คือ ไม่สร้างเหตุที่จะพ้นทุกข์ แต่กลับไปสร้างเหตุที่จะทำให้เกิดความทุกข์ ทางที่จะนำให้เกิดความพ้นทุกข์ ตามที่เสนอมาย่อแรก คือ สัมมาทิฏฐิความเห็นชอบ เมื่อจิตดวงนั้นมีความรู้ความเข้าใจ มีความเห็นตรงตามความเป็นจริง เป็นธรรมชาติที่แน่นอนว่าจะต้องหาทางออก คือความแห่งความพ้นทุกข์ นั่นก็คือความดำริ เรียกตามศัพท์ว่า สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ

ความดำริ หมายถึง ความริเริ่มที่จะนำความรู้ไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ เหมือนคนที่เรียนวิชาต่าง ๆ มาแล้ว ก็อยากจะทดลองวิชานั้นว่า จะมีความจริง จะให้ผลประโยชน์อย่างไร ก็นำมาดำริริเริ่มตั้งแต่จุดเล็ก ๆ นั่นคือ เรื่องของความดำริ

การปฏิบัติตนเพื่อพ้นทุกข์ ก็ทำนองเดียวกัน เห็นชอบ เห็นถูก ก็คิดว่าจะต้องนำตนให้พ้นไปจากความคิด นั่นคือ สัมมาสังกัปปะ แปลว่าความดำริชอบ

คำริมี 3 อย่างที่จัดว่าถูกต้องคือคำริในอันจะออกจากกาม,คำริในอันไม่พยายาม, คำริในอันไม่เบียดเบียน

คำว่า คำริเพื่อออกจากกามนั้น หมายความว่า ความรู้ลึกที่หมกมุ่น วุ่นวาย ไปในเรื่องของความรัก ความใคร่ ความประมาทลุ่มหลง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของสังคมนตรี ถ้าพิจารณาโดยทั่วไปแล้ว จิตของมนุษย์เราจะผูกพันอยู่กับเรื่องของกาม เป็นส่วนใหญ่ คำว่ากามหมายถึงในส่วนที่หวั่น ๆ ไปของสังคมนตรี เรื่องของเพศ ความรัก ความใคร่ของชาย หญิง เข้าใจกันว่าเป็นเรื่องของกาม แต่ในทางพระพุทธศาสนาซึ่งหมายถึง เรื่องที่เราเป็นไปโดยปกติธรรมดา ที่เรียกว่า กามคุณ

สิ่งที่ทำให้เกิดความรัก ความชอบ เรียกว่า กามคุณ เช่น รูป คือ สีหรือสิ่งที่เรามองเห็นด้วยตา จะเป็นรูปสัตว์ รูปบุคคล รูปต้นไม้ ไทรทัศน์ที่เรามองเห็น ถ้าเห็นแล้วชอบก็จัดได้ว่าเป็นกามคุณ เสียงที่เราได้ยิน จะเป็นเสียงสัตว์ เสียงมนุษย์ เสียงดนตรี รวมเรียกว่า เป็นที่มาของความรัก ความชอบ เราจะเห็นได้ในสังคมแต่ละจุด แต่ละแห่ง ถ้าหากต้องการความสนุกสนานเฮฮา จะต้องร้องรำทำเพลง นั้นสื่อแสดงให้เห็นว่าเราส่งเสริมในเรื่องของกามคุณ รส คือ สิ่งที่เราลิ้มด้วยลิ้น เช่นอาหารที่ปรุงเป็นรสแตกต่าง ๆ ให้ถูกกับลิ้น ให้เป็นไปตามความอยากก็เป็นประเภท กามคุณ กลิ่นที่ผ่านมาจากจมูก ที่เราชอบก็คือกลิ่นที่หอม จะทำให้คนติดใจผูกพันอยู่กับสิ่งที่เราได้สูดได้ดม นั่น ก็เป็นเรื่องของกามคุณ สัมผัสที่ผ่านมาจากกาย สัมผัสที่นุ่มนวล สัมผัสที่ทำให้ผูกใจ ก็ เป็นประเภทกามคุณ

รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ตามที่ได้กล่าวนี้ ในทางพระพุทธศาสนาจัดอยู่ในประเภทกามคุณ ผู้ที่ปล่อยจิตใจให้หมกมุ่นวุ่นวายอยู่กับเรื่องเหล่านี้ ก็จะนำไปสู่การกระทำของเขา เป็นไปในทางที่ชั่วมาประมาณ จะเห็นได้จากคนที่อยู่ในวงการสังคม จะทำให้เขานั้นมีการใช้จ่าย มีการเพิ่มรายได้ นั่นก็คือเพิ่มความทุกข์ จึงเป็นเรื่องควรพิจารณาว่า ถ้าหากยังไม่รู้สึกสำนึกความ หายนะก็จะตามมา ดังคำที่กล่าวว่า “ทำตนแข่งกับสังคม ความพินาศล่มจมจะตามมา” นั่นก็คือโทษของกามคุณนั่นเอง

อริยสัจ 4 (ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ที่ทำให้ใจห่างไกลจากทุกข์ จากกิเลส)

1. อุปาทานขันธ์ 5 หรือความหลงกำหนดเพราะพอใจยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ 5 คือ อวิชชา , ฉันทะ , ราคะ

2. ตัณหา 3 หรือความหลงกำหนดเพราะเพติดเพลิน เป็นเหตุให้เกิดทุกข์

ลักษณะของตัณหา คือ ไปโนพะวีกา ทำให้เกิดความเป็น ความมี , นั้นทิวาคะสะ หะคะดา มีความกำหนด ด้วยอำนาจ ความเพติดเพลิน , ตัตตะตัตตารานันทินี มีความเพลินยิ่ง ใน อารมณฺ์นั้น

ตัณหา 3 อย่าง คือ กามะตัณหา คือความหลง กำหนด เพราะเพติดเพลิน ทะยาน ออกในวัตถุทาง ได้แก่ หลงเพติดเพลินในรูปสวय เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสกายที่ ถูกใจ ภาวะตัณหา คือความหลง กำหนดเพราะเพติดเพลิน ทะยานอยากในความมีความเป็นโดยมี ความเห็นผิดว่า ความมี ความเป็นนั้นจะเที่ยงแท้ ไม่แปรผัน (ตัตตตทิจฺญ) , วิจวะตัณหา คือ ความหลงกำหนดเพราะ เพติดเพลินทะยานอยากในวิภพหรือความไม่เป็น ความไม่มี โดยมี ความเห็นผิดว่า โลกหน้าไม่มี ดายแล้วตัวตนเราจะสูญ (อุทเทททิจฺญ)

ค้นหาเกิดที่อายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และ เกิดที่อายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รัชมารมณ

3. นิโรธ หรือความดับค้นหา คือความดับทุกข์ ได้แก่ ความดับค้นหาได้เพราะ คลายกำหนดโดยไม่ให้เหลือ ความสละ ความสลัดคืน ความหลุดพ้น ความไม่อาลัย ให้ดับค้นหา ให้ระงับหา ณ ที่ค้นหาเกิดและตั้งอยู่นั่นเอง คือที่อายตนะภายใน และอายตนะภายนอก

4. อริยมรรคมีองค์ 8 หรือการดำเนินชีวิตอันประเสริฐยิ่ง คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่

4.1 ความเห็นถูกต้องชอบธรรม คือเห็นแจ้งในอริยสัจ 4 เช่น มีญาณ หรือความหยั่งรู้ในเหตุเกิดทุกข์ และความดับทุกข์

4.2 ความคิด ปราภวนาถูกต้องชอบธรรม คือ คิดออกจากกาม คิดไม่พยาบาทปองร้าย คิดไม่เบียดเบียน

4.3 การพูดถูกต้องชอบธรรม คือ การพูดทั้งดเว้นจาก การพูดโกหก พูดส่งเสีย พูดหยาบคาย พูดเพื่อเชื่อ

4.4 การกระทำทางกายถูกต้องชอบธรรม คือ การงดเว้นจาก การฆ่าสัตว์ ถักทอทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม

4.5 การเลี้ยงชีพถูกต้องชอบธรรม คือ ละการเลี้ยงชีวิตที่ผิดเสีย แต่เลี้ยงชีวิตด้วยอาชีพสุจริต ไม่เบียดเบียน

4.6 ความเพียรถูกต้องชอบธรรม คือ เพียรป้องกันบาปอกุศลที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิด , ละบาปอกุศลที่เกิดแล้ว , สร้างกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น , รักษากุศลที่เกิดแล้วให้ตั้งอยู่ไม่เลอะเลือนแต่ให้งอกงาม เจริญ ไพบูรณ์ เต็มรอบ

4.7 การระลึกรู้ (สติ) ถูกต้องชอบธรรมคือ ไม่หลงลืมสักแต่ว่ากายหรือเวทนา หรือจิต หรือธรรมไม่ใช่คนหรือสัตว์ใด ๆ

4.8 การตั้งจิตมั่น (สมาธิ) ถูกต้องชอบธรรม คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่นแน่วแน่ โดยมีอริยมรรค 7 ข้อค้ำ รองรับอยู่

ธรรมทำให้งาม

ความงามของบุคคล มีทั้งงามภายนอก และงามภายใน ซึ่งความงามภายนอกนั้น จะต้องอาศัยเครื่องแต่งตัว เครื่องประดับต่าง ๆ เข้าช่วยทำให้ดูสวยงามยิ่งกว่าเดิม สำหรับความงามภายในนั้น เป็นความงามที่จิตใจที่ต้องอาศัยหลักธรรมของศาสนาเป็นเครื่องปรุงแต่งให้งามได้ แยกได้เป็น ขันติ ความอดทน อดได้ ทนได้ เพื่อบรรลุลความดีงาม และความมุ่งหมายอันชอบ และ โสรจ ความสงบเสงี่ยม มีอริยาศัยงดงาม ประณีต หมกจกเรียบร้อย

ธรรมคุ้มครองโลก

โลกแห่งโลกียุขนี้ มักจะมีแต่ความเดือดร้อนวุ่นวาย โกลาหลไม่จบสิ้น เนื่องจาก ทุกข์ อาศัยโลกนี้มีมากมายนับหลายพันล้านคนต่างจิตต่างใจ บ้างก็มีจิตใจต่ำทราม มีกิเลสที่อยากจะได้ทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน ชอบเบียดเบียน ข่มเหงรังแกผู้อื่น เหตุที่คนประพฤติก้าวหน้านั้นได้ก็เพราะขาดคุณธรรมคุ้มครองโลก เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจ ธรรมคุ้มครองโลก ประกอบด้วย หิริ ความอายต่อบาป ละอายใจต่อการทำชั่วทั้ง 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว ผู้ที่ฝึกตนให้มีหิริโอตตปปะอยู่ในสังคมได้ ก็ย่อมเอาตัวรอดปลอดภัย ชีวิตเป็นสุขได้ทั้งในปัจจุบันและในกาลภายหน้าเสมอ

ธรรมของคนดี

เรียกว่า ธรรมของสัปปบุรุษ หรือสัปปริสธรรม แยกได้เป็น 7 ประการ ได้แก่

1. รู้จักเหตุ รู้หลักการ หลักเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล
2. รู้จักผล รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ผลของการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลักการ
3. รู้จักตน รู้จักตนเอง รู้ขีดความสามารถ สถิติปัญญาของตนเอง ทำให้มีความเขียมตน ถ่อมตน ใคร่แสวงหาความรู้ และประสบการณ์เพิ่มเติม
4. รู้จักประมาณ รู้จักความพอดีของตน ประพฤติตนพอดีสมฐานะเป็นอยู่อย่างพอดี ๆ รู้จักความพอเพียง เป็นนักศึกษาก็รู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด อดออม รู้จักประมาณในการแต่งกายและเที่ยวเตร่
5. รู้จักกาล อันเหมาะสมและรู้ระยะเวลาที่ต้องใช้ในการประกอบกิจการต่าง ๆ ปฏิบัติให้ตรงต่อเวลา ทันเวลา ให้พอเหมาะกับเวลา เห็นความสำคัญและคุณค่าของเวลา ใช้เวลาอย่างทะนุถนอมอย่างที่สุด

6. รู้จักชุมชนรู้จักที่ประชุม รู้จักว่าจะต้องแสดงกิริยาอาการอย่างไรต่อที่ประชมนั้น
7. รู้จักบุคคล รู้ความแตกต่างของปัจเจกบุคคล เมื่อจะติดต่อใช้สอยผู้ใดก็เรียนรู้อุปนิสัยใจคอของเขาเสียก่อนแล้วปฏิบัติต่อเขาอย่างเหมาะสมเสมอ

ธรรมที่ทำให้เกิดประโยชน์ (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์)

ธรรมที่ปฏิบัติแล้วทำให้สามารถเกิดประโยชน์ได้ในปัจจุบันแยกได้เป็น 4 ข้อด้วยกัน ได้แก่

1. อุปฐานสัมปทา ทำมาหาทรัพย์ไว้จับจ่ายใช้สอย ด้วยการประกอบอาชีพในทางที่ชอบที่ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เช่น ไม่ค้าสัตว์ ไม่ค้าสิ่งมีชีวิต ไม่ค้าอาวุธ ไม่ค้ายาเสพติด ไม่ค้ากิจการโสเภณี เป็นต้น การประกอบอาชีพที่สุจริตนั้น ทำให้จิตใจเป็นสุข ไม่มีศัตรู ชีวิตมีความราบรื่น สงบสุข
2. อารักขสัมปทา รักษาทรัพย์ที่หามาได้ด้วยการใช้จ่ายอย่างประหยัด เก็บออมไว้สำหรับเป็นทุนการศึกษาแก่ลูกหลาน สำหรับรักษาดนเองยามเจ็บ ป่วย และทำบุญทำทานในบางโอกาสตามใจปรารถนา
3. กัตถาณมิตตา คบคนดีเป็นมิตรในมกคงสูตรบ่งบอกชัดเจนว่าการเสวนากับบัณฑิตนั้นเป็นมงคลสูงสุดของชีวิต การคบคนพาลนั้นเป็นโทษเพราะคบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล
4. สมชีวิตา ดำรงชีวิตอยู่อย่างสมฐานะทางเศรษฐกิจของคนมีความพอดี มีความประมาณตน ประหยัดไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ฟุ้งเฟ้อไปกับค่านิยมตะวันตก ของนอก ของต่างประเทศ อันจะทำให้ต้องเป็นหนี้สิน การกินอยู่อย่างพอดี สมฐานะนับเป็นการสอครับ “ทฤษฎีพอเพียง” ของในหลวง ทำให้ชีวิตเป็นสุขราบรื่นมีความสุขสบายตามควรแก่อัตภาพ สังคมก็เป็นสุขตามไปด้วย

พรหมวิหาร 4

ได้แก่ การประพฤติในลักษณะเดียวกับพรหมมี 4 ข้อด้วยกัน ได้แก่

1. เมตตา ตั้งใจให้ผู้อื่นเป็นสุข
2. กรุณา ปรารภนาให้เขาพ้นจากทุกข์
3. มุทิตา รู้สึกพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี
4. อุเบกขา วางเฉย มีความรู้สึกเป็นกลาง ไม่ยินดียินร้าย ไม่โสกเศร้า เสียใจเมื่อเกิดทุกข์ ไม่ยินดีเกินไปเมื่อได้รับ ลาภ สรรเสริญ ไม่ซ้ำเติมผู้อื่นเมื่อเขากระทำผิด

ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน(ฆราวาสธรรม)

ธรรมสำหรับผู้ครองเรือนเป็นหลักการที่บุคคลทั่วไปพึงปฏิบัติต่อกัน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ประกอบด้วยหลักธรรม 4 ประการ

1. สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ต่อกัน ความซื่อสัตย์ในคุณธรรมข้อหนึ่งอันหมายถึง ความจริงใจ ความปรารถนาดี และ การปฏิบัติต่อกันอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ไม่โกหก มคเท็จ ไม่มีการบิดเบือนจากสิ่งที่เป็นจริง ไม่กล่าวร้ายผู้อื่นคนที่มีสัจจะพูดแต่คำจริง จึงได้รับการยอมรับนับถือและเป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่น ใคร ๆ ก็อยากคบหาสมาคมด้วย

2. ทมะ คือการข่มใจ และหักห้ามใจ เป็นคุณธรรมที่หมายถึง การหักห้ามความโกรธ ความอยากได้ ความหลงหรือกิเลสต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นอำนาจใฝ่ต่ำเป็นการหักห้ามใจ มิให้กระทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย สิ่งที่เป็นความชั่ว ไม่ลุ่มหลงกับลาภยศ และไม่คอร์รัปชัน เนื่องจากโดยทั่วไปคนเรามีความต้องการไม่สิ้นสุด จึงมักตกเป็นเหยื่อของกิเลสตัณหา อันเป็นอำนาจ ใฝ่ต่ำจากห้วงลึกแห่งจิตใจของตนเอง การรู้จักข่มใจ หักห้ามใจ จึงเป็นหนทางไปสู่การประสพสุขไมตรีไม่เกิดผิดใจกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

3. ขันติ คือความอดทน ความอดกลั้น อดทนต่อความยากลำบากต่าง ๆ เมื่อต้องเผชิญกับ อุปสรรคในการกิจประจำวัน อดทนต่อความตรากตรำต้องใช้ความอดุสาหะ พากเพียร เพื่อให้ภารกิจต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงตามแผนหรือเป้าหมายที่ได้วางไว้ อดทนหรืออดกลั้นต่อความเจ็บใจ เมื่อถูกข่มขู่หรือถูกบริภาษจากผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเอง มีสติยังคิด อดทนไม่ปฏิบัติกรใด ๆ ที่เป็นการแก้แค้นคนที่เราโกรธเกลียด ความก้าวร้าวต่าง ๆ ให้ผู้อื่นเห็นหรือได้รับทราบ ย่อมไม่เป็นผลดีแก่ตนเอง การมีความอดทนอดกลั้นอารมณ์ประจำตน ย่อมทำให้เป็นที่น่าเชื่อถือ ชื่นชมแก่บุคคลทั้งหลายที่ได้คบหาสมาคมด้วย

4. จาคะ คือการเสียสละให้เป็นถึงของทรัพย์สิน หรือแม้กระทั่งมีน้ำใจให้แก่ผู้อื่น ฝึกการเป็นบุคคลที่มีน้ำใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สุขไมตรี ทำให้เกิดความรักใคร่ สุขพันธ์ต่อกัน ยั่งยืน

สังกหัตถ์ 4 (ครองตน)

ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้มี 4 ประการ คือ

1. ทาน ให้เป็นถึงของของคนแก่ผู้อื่นที่ควรให้
2. ปิยวาจา เจรจา พูควาจาที่อ่อนหวาน ไพเราะ
3. อัถกจริยา ประพฤติสิ่งที่ประ โยชน์แก่ผู้อื่น
4. สมานัคคตา ความเป็นคนเสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัว

อิทธิบาท 4 (ครองงาน)

คุณธรรมที่ทำให้สำเร็จความประสงค์มี 4 ประการ คือ

1. ถันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
2. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น
3. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น
4. วิมังสา หมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น

มรรค 8

เป็นหนทางที่ทำให้ชีวิตมีสุข 8 ประการ อันประกอบด้วยการมีความประพฤติถูกต้องทั้งกาย วาจาและใจดังต่อไปนี้

1. ประพฤติถูกต้อง ละเว้นจากสิ่งอกุศลทั้งปวง ไม่ทำบาป ถือศีล 5 เป็นกิจวัตร
2. มีความเพียรถูกต้อง เพียรระวังไม่ให้บาป อกุศลเกิดขึ้นในจิตใจ บำเพ็ญเพียรสร้างกุศล ผลบุญรักษากุศลผลบุญที่เกิดขึ้นแล้วให้ยืนยงยาวนาน
3. ประกอบอาชีพถูกต้อง ด้วยการมีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกง ไม่ฉ้อโกง ไม่ถ่ยถวญ ไม่ค้าขายสัตว์ที่ต้องนำไปฆ่า ไม่ขายอาวุธ ยาพิษ สิ่งเสพติด ไม่ค้าคน ไม่ค้าประเวณี
4. พุคถูกต้อง ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ คำเผ็ดร้อน คำรุนแรง ไม่พูดต่อเสียด ให้คนแตกแยกกัน ไม่พูดเพื่อเชื่อไว้สาระประโยชน์ ไม่พูดพาลำไปเรื่อย โดยไร้ความหมาย
5. มีความเห็นถูกต้อง เห็นอริยสัจ 4 รู้จักความทุกข์ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ เห็นว่าทำดีแล้วได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อในกฎแห่งกรรม
6. คิดถูกต้อง คิดออกจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่เกลียดแค้น พยาบาท ไม่คิดเบียดเบียนตนเอง และ ผู้อื่น
7. ฝึกสติให้ถูกต้อง มีสติรู้ในทุกอิริยาบถ ไม่ว่า ยืน เดิน นั่ง นอน รู้ในความทุกข์ ความสุข รู้ว่าสรรพสิ่งในโลกล้วนมีความเปลี่ยนแปลง เป็นอนิจจังทั้งสิ้น ไม่สามารถยึดเอาไว้เป็นของตนได้ตลอดไป
8. ฝึกสมาธิให้ถูกต้อง ฝึกบังคับจิตใจนึกคิดในสิ่งที่ดี นึกถึงลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ตามเวลาที่กำหนด การฝึกสมาธิหากสามารถฝึกให้ดีแล้วจะมีพลังจิตสูง สามารถทำงานได้มากและทำได้เป็นผลด้วย

การเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนรู้

สุชา จันทรเฒ (2529 :152) กล่าวว่า การเรียนเป็นกระบวนการอันหนึ่งที่เกิดจากการเปลี่ยนพฤติกรรม ความรู้สึก ความคิดเห็นและการกระทำของตนเอง โดยได้ลงมือปฏิบัติจริงๆ การเรียนเป็นกิจกรรมอันหนึ่งที่จะทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงไปภายหลัง เพราะได้เรียนบางสิ่งบางอย่าง เราจึงเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงความรู้ที่มีอยู่เก่า กระทำหรือดำเนินกิจกรรมบางอย่างผิดจากแต่ก่อน หรือเปลี่ยนทัศนคติความคิดเห็นในเรื่องบางเรื่อง ดังนี้ คนเราจะเรียนรู้ได้ดีหรือไม่เพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับอิทธิพลของพันธุกรรม และสิ่งแวดล้อมคือสิ่งที่จะทำให้มนุษย์เกิดความพร้อมในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้นเอง สรุปได้ว่าการเรียนรู้จะเกิดได้ ดังต่อไปนี้

1. การเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้โดยได้ร่วมกระทำ โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือ ได้ลงมือกระทำสิ่งที่เรียนรู้นั้นจริง

2. การเรียนรู้ที่แท้จริงจะมีได้ เมื่อผู้เรียนได้บรรลุจุดประสงค์หรือได้รับสิ่งที่ตนต้องการ ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า การเรียนรู้จะเริ่มเกิดขึ้น เมื่อผู้เรียนมีความสนใจหรือมีความต้องการในบางสิ่งบางอย่าง ผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรม โดยตั้งอกตั้งใจ เพราะมีความสนใจ สิ่งนั้นหรือได้รับสิ่งที่ตนต้องการ

3. การเรียนรู้เก่าหรือประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว จะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ขึ้น โดยเฉพาะกับประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วนั้น เป็นสิ่งที่สมปรารถนา และนำต้นตอการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่สะสมขึ้นเนื่องจากประสบการณ์ก่อน ๆ หรือที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ก่อน ๆ นี้เป็นหลักสำคัญของการเรียนรู้ทุกชนิด

4. การเรียนรู้ทักษะและทัศนคติใหม่ ๆ เป็นเรื่องของบุคคลแต่ละคนจะต้องเรียนรู้เอง คนเราอาจเรียนรู้เป็นหมู่เป็นกลุ่มได้ แต่การเรียนรู้และเปลี่ยนพฤติกรรมความคิดเห็นเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล

5. การสอนเป็นการแนะแนวที่จะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักช่วยตนเอง เป็นการแนะแนวทางให้การเรียนดำเนินไปด้วยดี

นอกจากนี้ Gagne (1972) ในสุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2538 : 39-40) ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ห้าประการ ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้นั้น จะมีคุณลักษณะเฉพาะที่สามารถปฏิบัติได้ในตัวเองด้วย องค์ประกอบดังกล่าวประกอบด้วย

1. ทักษะจากการฝึกหัด (motor skills) จะเกิดการเรียนรู้ขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการฝึกภาคปฏิบัติและได้ฝึกหัดกระทำอยู่เสมอ ๆ เช่น การฝึกหัดขับรถยนต์ เล่นเทนนิส

2. การเรียนรู้ทางด้านภาษา (verbal information) เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากได้รับข้อสนเทศ ข่าวสาร และข้อมูลการจัดระบบข้อสนเทศ การรู้ความหมายและเข้าใจภาษาที่ใช้ตลอดจนเนื้อหาสาระนั้น

3. ความสามารถด้านสติปัญญา (intellectual skills) หมายถึง การเรียนรู้ ซึ่งปรากฏขึ้นได้โดยต้องมีความเข้าใจ และมีทักษะบางอย่างมาก่อน เช่น ในการคิดเลขเป็นจะต้องอาศัยการรู้ความหมายของตัวเลข ค่าของจำนวน ก่อนที่จะนำเลขเหล่านั้น มาบวก ลบ คูณ และหาร เป็นต้น

4. ยุทธศาสตร์ทางด้านสมอง (cognitive strategies) เป็นการเรียนรู้ที่ต้องการให้มีการกระทำซ้ำ (repeat) ในบางโอกาส โดยเฉพาะในด้านการฝึกความจำ

5. การเรียนรู้และทัศนคติ (attitude) การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ จะได้ผลดีที่สุดก็โดยการใช้ในลักษณะรูปแบบจำลองของบุคคล (human mode) โดยอาศัยหุ่นรูปแบบจำลองเป็นตัวอย่างให้แก่ผู้เรียน ทั้งนี้ด้วยการใช้แรงเสริมแบบทดแทน (vicarious reinforcement) ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมบางอย่างตามต้องการ ตัวอย่างการสอนคุณลักษณะนิสัยที่ดีให้แก่เด็ก ๆ ถ้าวอกให้เด็กรู้สึกโหว่แสดงความเคารพแก่ผู้ใหญ่ เมื่อเด็กมีพฤติกรรมดังกล่าวแล้ว เราก็จะให้รางวัลหรือแสดงความพอใจ ด้วยการชมเชย รวมทั้งการให้รางวัลอื่น ๆ เมื่อเด็กกระทำความดีหรือกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง ทั้งนี้จะก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีในพฤติกรรมนั้น

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2539 : 139-140) เสนอว่าการเรียนรู้กับการรับรู้จะต้องเกี่ยวเนื่องควบคู่กันไป มีการรับรู้ก่อนแล้วจึงเกิดการเรียนรู้หรือเพราะมีการเรียนรู้แล้วจึงทำให้การรับรู้ง่ายและเร็วขึ้น โดยทั่วไปพบว่าการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้อย่างหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าการรับรู้ นั้นเป็นผลการเรียนรู้บวกกับความรูสึกจากการสัมผัสคนที่มีร่างกายปกติ และมีอวัยวะสัมผัสทุกอย่างใช้งานได้ดี อวัยวะสัมผัสเหล่านี้ช่วยให้คนรู้จักสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้เป็นอย่างดี แต่การรู้จักสิ่งต่าง ๆ โดยผ่านทางอวัยวะสัมผัส เช่นนี้ จัดเป็นการเรียนรู้ อย่างหนึ่ง มิใช่พอรับสัมผัสจากสิ่งเร้าแล้ว สามารถจะรับรู้ได้ทันทีว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นเช่นนั้นหรือมีลักษณะนั้น ๆ เลยทีเดียว หากแต่จำเป็นต้องเรียนยิ่งจะรับรู้ถึงเหล่านั้น ได้อย่างถูกต้อง

อาจกล่าวได้ว่าถ้าไม่มีการรับรู้ การเรียนรู้ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้เพราะคนไม่มีประสบการณ์เดิมอยู่เลย การเรียนรู้มีขอบเขตกว้างขวางและสลับซับซ้อนมาก ซึ่งต้องเกี่ยวพันกับกระบวนการทางจิตใจและเกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบความคิด ความคิดรวบยอด เจตคติ และอื่น ๆ อีกมาก ถ้าพิจารณาให้มีจะเห็นได้ว่าการรับรู้ได้เข้ามาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้เกิดความคิดรวบยอด เจตคติอันเป็นส่วนสำคัญ ยิ่งประการหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ของคน

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2542 : 50) มนุษย์ คือ ผู้ที่ฝึกได้และได้รับการฝึก มนุษย์ทุกคนมีพ่อแม่เป็นครูฝึกคนแรกต่อมาจึงอาศัยกลายามิตรอื่น ๆ ช่วยเหลือเกื้อกูลทำให้มนุษย์แต่ละคนเรียนรู้และเพิ่มพูนสติปัญญาของตน ส่วนนี้เองที่ทำให้มนุษย์ประเสริฐกว่าสัตว์มีศักยภาพในการแสวงหาความรู้ต่าง ๆ นอกเหนือไปจากการแสวงหาอาหาร การหลบภัย การต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและการสืบพันธุ์ การเรียนให้ “รู้” นั้นเกิดขึ้นที่จิตใจ ดังนั้นการเรียนการสอนที่ไม่เข้าถึงจิตใจของผู้เรียนจึงไม่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ ไม่ว่าผู้สอนจะสอนดีเพียงใด หลักการเรียนรู้ให้รู้จึงมีเพียงประการเดียวเท่านั้น คือต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและที่ว่ามีส่วนร่วม ก็คือ จิตใจของเขาเข้าร่วม มิฉะนั้นจะไม่เกิดการเรียนรู้ได้เลยจิตของมนุษย์ต่างจากคอมพิวเตอร์ ประการแรกจิตสามารถรับข้อมูลจากประสาทการรับรู้ทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัสตลอดเวลา ประการที่สอง จิตมีความรู้ถึงสุขหรือทุกข์ได้ ประการที่สามจิตมีความทรงจำที่ไม่จำกัด ประการที่สี่ จิตมีความสามารถในการคิด ประจักษ์ เชื่อมโยงอย่างไม่มีขอบเขต และ เมื่อประมวลจากความสามารถในการคิด ประจักษ์ เชื่อมโยงอย่างไม่มีขอบเขตและเมื่อประมวลจากความสามารถของจิตทั้งสี่ประการที่กล่าวมาแล้วนี้ ก็สรุปได้ว่าจิตสามารถรู้ได้และโปรแกรม สิ่งที่เรารู้มันเก็บไว้ในจิตอย่างไม่จำกัดประเภทและปริมาณ มนุษย์แต่ละคนจึงเจริญเติบโตควบคู่กับการ โปรแกรมจิตของตนเองทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว การเรียนการสอนที่มีคุณภาพจึงต้องให้ผู้เรียนเอาจิตใจเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดกระบวนการ ถ้าเราเข้าใจกระบวนการเรียนรู้จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้มิได้เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น แต่การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาที่ประสาทรับรู้ทำงานประสานกับจิตใจ

ลักษณะกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้คือกระบวนการทางปัญญาที่พัฒนาบุคคลอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุขบูรณาการเนื้อหาสาระตามความเหมาะสมของระดับการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคมสาระการเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนเน้นกระบวนการคิด และการปฏิบัติจริงได้เรียนรู้ตามสภาพจริงสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างไกลเป็นกระบวนการที่มีทางเลือก และมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายน่าสนใจเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยมีผู้เรียน ครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้และมุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 53-55)

การจัดกระบวนการเรียนรู้

(สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ, 2544: 27) การจัดกระบวนการเรียนรู้สามารถทำได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

1. จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ
2. จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาดูงาน ระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน
3. ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ
4. ลงมือปฏิบัติจริง
5. ถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม

ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้

1. กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี ถ้าผู้เรียนมีโอกาสคิด ทำสร้างสรรค์ โดยที่คนสอนจัดบรรยากาศการเรียนรู้ จัดสื่อและสรุปสาระการเรียนรู้ร่วมกัน
2. คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความสามารถทางสติปัญญา อารมณ์ สังคม ความพร้อมของร่างกายและจิตใจและสร้างโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่อง
3. สาระการเรียนรู้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับวัย ความถนัด ความสนใจของผู้เรียน และความคาดหวังของสังคม ทั้งนี้ผลการเรียนรู้จากสาระและกระบวนการจะต้องทำให้ผู้เรียนมีความคิด ความสามารถ ความดี และมีความสุขในการเรียน
4. แหล่งเรียนรู้มีความหลากหลาย และเพียงพอที่จะให้ผู้เรียนได้ใช้เป็นแหล่งค้นคว้า หาความรู้ตามความถนัด ความสนใจ
5. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูและระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน มีลักษณะเป็นกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือเกื้อกูล ห่วงใย มีกิจกรรมร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้คือ แลกเปลี่ยนความรู้ ถักทอความคิด พิชิตปัญหาร่วมกัน
6. ศิษย์มีความศรัทธาต่อผู้สอน สาระที่เรียนรวมทั้งกระบวนการที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนไม่รู้ มีใจรักที่จะเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนต้องมีความเชื่อว่าศิษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ และมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน
7. สาระและกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวของผู้เรียน จนผู้เรียนสามารถนำผลการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

8. กระบวนการเรียนรู้มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กรต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และร่วมมือกันให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ สูงสุด

กระบวนการเรียนรู้มี 3 วิธี ที่ถือเป็นวิธีการหลัก ๆ ที่ใช้ได้ผลดีมาแล้ว ในหลายสถานการณ์ ได้แก่

1. กระบวนการกลุ่ม (Group Process/Group Activity/Group Dynamics) เป็นกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้เรียนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปผู้เรียนแต่ละกลุ่มจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันมีแรงจูงใจร่วมกันในการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยที่แต่ละคนในกลุ่มมีอิทธิพลต่อกันและกัน การนำกระบวนการกลุ่มมาใช้ในระยะแรกเป็นไป เพื่อการฝึกทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์การพัฒนาบุคลิกภาพ การให้คำปรึกษาและแนะแนว ในปัจจุบันได้มีการนำกระบวนการกลุ่มเข้ามาในการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ หลักการสำคัญของกระบวนการกลุ่มประกอบด้วยผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้จากกลุ่มให้มากที่สุด โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ความรู้โดยกลุ่ม นักการศึกษาและครูสามารถนำหลักการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนได้

2. การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ (Cooperative Learning) เป็นวิธีการเรียนที่เน้นการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ สมาชิกแต่ละคนจะต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และในความสำเร็จของกลุ่มทั้งโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมทั้งการเป็นกำลังใจแก่กันและกัน สมาชิกแต่ละคนจะต้องรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองพร้อม ๆ กับการดูแลเพื่อนสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ความสำเร็จของแต่ละบุคคล คือ ความสำเร็จของกลุ่ม ความสำเร็จของกลุ่ม คือ ความสำเร็จของบุคคล หลักการสำคัญผู้เรียนเป็นกลุ่มทำงานเล็กๆ แต่คุณลักษณะแตกต่างกันอยู่ในกลุ่มเดียวกันเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแต่ละคนได้นำศักยภาพของตนเองมาเสริมสร้างความสำเร็จของกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสช่วยเหลือกัน สมาชิกต้องไว้วางใจกันและกันต้องยอมรับในบทบาทและผลงานของเพื่อนในกลุ่ม

3. การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ความรู้ (Constructivist) เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องการแสวงหาความรู้และสร้างความรู้ความเข้าใจขึ้นด้วยตนเอง ความแข็งแกร่ง ความเจริญงอกงามในความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนอื่น ๆ หรือได้พบสิ่งใหม่ ๆ แล้วนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงตรวจสอบกับสิ่งใหม่ ๆ แนวคิดของการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ความรู้ก็คือ การเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ความรู้ ความรู้เดิมเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่และคุณภาพของการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับบริบทที่เกิดขึ้น

เครือข่ายมักจะ ได้แก่ การมีแนวคิดคล้ายกัน มีความสนใจหรือทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน แต่ในระดับที่สูงกว่าคำว่าเครือข่ายมักจะถูกใช้โดยนัยว่าหมายถึง องค์กรชุมชนในหลาย ๆ แห่งที่มีวัตถุประสงค์หรือกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน ร่วมกันหรือเชื่อมโยงกัน องค์กร ชุมชนที่ร่วมอยู่ในเครือข่ายเหล่านี้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และติดต่อสื่อสารกันเป็นระยะ ๆ นอกจากการเรียนรู้ในลักษณะเป็นเครือข่ายยังมีความหมายต่อการขยาย “บทเรียน” ของชุมชนให้กว้างออกไปด้วย กระบวนการเรียนรู้ซึ่งเกิดขึ้นมากและเสมอ ๆ ในเครือข่ายคือ การศึกษาดูงานข้ามพื้นที่ระหว่างชุมชนที่อยู่ในเครือข่ายเดียวกัน การศึกษาดูงานเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากต่อการพัฒนาความคิดเชิงวิเคราะห์ และการริเริ่มสร้างสรรค์ดังที่ชาวบ้าน ในภาคอีสานมักจะพูดว่า “ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน” เครือข่ายจึงเป็นโลกแห่งการเรียนรู้สำหรับคนที่อยู่ในเครือข่านั้น กระบวนการนี้จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลได้ โดยยังรักษาสมดุลกับการดำรงกระบวนการเรียนรู้เป็นกลุ่มไว้ด้วย การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการสร้างความเข้มแข็งขององค์ประกอบ ทั้ง 3 ประการ ในบริบทของไทย ได้แก่

1. ภูมิปัญญาและธรรมะ

ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมและธรรมชาติ ภูมิปัญญาที่ผ่านการกลั่นกรองจนตกผลึกและสามารถนำมาปรับใช้กับการดำรงชีวิตในโลกยุคใหม่ได้ มักจะมีสาระเนื้อหาเป็นหลักธรรมอยู่ในตัวเพราะธรรมะก็เป็นไปเพื่อดำรงชีวิตของคนร่วมกันอย่างสันติสุข

2. การเรียนรู้

การเรียนรู้ในที่นี้ หมายถึง กระบวนการศึกษาเรียนรู้ของคนในชุมชน ซึ่งได้แก่ เรื่องของการคิดวิเคราะห์ การตั้งคำถามและการแสวงหาคำตอบ เกี่ยวกับปัญหาสาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหาดัง ๆ การพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง การทำให้เกิดกระบวนการของการที่สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกลุ่มคิดวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ วิเคราะห์ทางเลือกของการแก้ปัญหา ตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาและสรุปบทเรียนเพื่อยกระดับสติปัญญาในการแก้ปัญหาให้สูงขึ้น

3. การจัดการ

การจัดการเป็นเรื่องกลไกที่ทำให้การดำเนินงานบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ อันเป็นการกระจายบทบาท ภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบในด้านต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกรวมทั้งเป็นการกำหนดสิทธิ กติกาละวินัย สำหรับการร่วมกันเป็นองค์กรด้วย

องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้ แม้จะแยกอธิบายได้เป็นข้อ ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้วองค์ประกอบทั้ง 3 นี้เกิดขึ้นในลักษณะเป็นกระบวนการที่ไม่อาจแยกองค์ประกอบหนึ่งใดออก

จากกันได้ชัดเจน การมีภูมิปัญญาและธรรมะเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้ในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการจัดองค์กรของชุมชนเท่า ๆ กับการเรียนรู้ก็นำไปสู่การพัฒนาจิตสำนึก และภูมิปัญญาให้สูงขึ้นและเกิดการจัดการที่ดี และการจัดการก็เป็นแบบฝึกหัดหรือห้องทดลองที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และยกระดับภูมิปัญญาและธรรมะของชุมชน การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ในความหมายที่ใช้ในที่นี้จะหมายถึง การพัฒนาทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ มิใช่การพัฒนาเฉพาะในองค์ประกอบของการเรียนรู้เท่านั้น

บทที่ 3

รายงานผลการดำเนินงาน

1. การประชุมชี้แจงการดำเนินงานกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกส่วนได้เข้าใจต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของงานวิจัย
2. เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจต่อแนวทางการดำเนินงานวิจัย

กิจกรรมนี้ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2546 ณ ห้องประชุมมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท วัดป่าคาราภิรมย์ มีผู้เข้าร่วมเวทีทั้งหมด 37 รูป/คน ซึ่งมาจากหลายส่วน คือ พระสงฆ์จากโพธิญาณ วัดสวนดอก , คณะกรรมการ และสมาชิกสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด , คณะกรรมการ และสมาชิกศูนย์หัตถกรรมเมตตานารี มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท , เจ้าหน้าที่มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท , เจ้าหน้าที่สหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด และผู้สนใจ วิธีการก็คือ ได้จัดเวทีให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนั่งเป็นรูปตัวยู 2 แถวซ้อนกัน มีโต๊ะให้เขียนบันทึกได้สะดวกขึ้น หลังจากนั้นก็ได้เรียนเชิญผู้ที่อาวุโส จดรูปเขียนที่โต๊ะหมู่บูชาที่จัดไว้ให้ผู้เข้าร่วมทุกคนไหว้พระสวดมนต์พร้อมกัน เพื่อเป็นการรวบรวมสมาธิของผู้เข้าร่วมให้มาอยู่ที่จุดเดียวกัน ซึ่งเป็นสัญญาณบอกว่ากิจกรรมกำลังเริ่มต้นขึ้นแล้ว และตั้งเป็นธรรมเนียมของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท ก่อนที่จะทำกิจกรรมอะไรต้องไหว้พระสวดมนต์ก่อน จากนั้นหัวหน้าโครงการได้กล่าวต้อนรับ มีการแนะนำตัวผู้เข้าร่วมประชุมเพื่อทำความรู้จักกันเบื้องต้น จากนั้นก็ได้ชี้แจงถึงความเป็นมาของโครงการวิจัยว่ามีความเป็นมาอย่างไรถึงต้องทำวิจัย มีวัตถุประสงค์อะไรบ้าง มีกิจกรรมอะไรบ้างที่จะไปตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับคืออะไร นำเสนอข้อมูลโดยเขียนลงในแผ่นใสนำเสนอ จากนั้นก็เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนทำความเข้าใจกันในแต่ละกิจกรรม โดยการมีส่วนร่วมของทุกคนในเวที ซึ่งในเนื้อหาของการประชุม ผู้เข้าร่วมเข้าใจดีไม่มีปัญหาอะไร แต่ในส่วนของบรรยากาศของการจัดเวทีมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมประชุม

1. การจัดการประชุมพูดคุยกันดูบรรยากาศแล้วเป็นทางการเกินไป เพราะนั่งโต๊ะนั่งเก้าอี้ แถวจริงซึ่งขังเกินไป น่าจะใช้วิธีปูเสื่อแล้วนั่งพูดคุยกันจะดีกว่าทำให้เป็นกันเอง ถ้าพูดมากขึ้นเหมือนกับการนั่งคุยกันธรรมดา แต่ก็มีแลกเปลี่ยนกันว่า การนั่งกับพื้นนาน ๆ จะทำให้เมื่อย ขาดสมาธิในการคุยกัน น่าจะนั่งเก้าอี้แต่ไม่ต้องใช้โต๊ะก็ได้ โดยให้ผู้จัดไปพิจารณาดูความเป็นไปได้ว่าจะจัดแบบไหนในครั้งต่อไป

2. การนำเสนอการใช้คำพูดน่าจะเป็นภาษาง่าย ๆ แบบชาวบ้าน ๆ พูดสั้น ๆ ฟังแล้วเข้าใจยาก

3. ในการจัดเวทีครั้งต่อไปให้ผู้เข้าร่วมช่วยกันทำการบ้านเตรียมข้อมูลมาโดยการไปรวบรวมปัญหาที่มีในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของสหกรณ์ เพื่อเป็นข้อมูลในเวทีวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งทีมวิจัยด้วย ร่วมด้วยช่วยกัน

2. การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนอุปสรรคและผลกระทบต่อสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อให้คณะกรรมการ แกนนำ และผู้เกี่ยวข้องได้เรียนรู้การวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เชื่อมโยงกับสถานการณ์ข้างนอก
2. เพื่อให้คณะกรรมการ แกนนำ และผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบถึงสถานการณ์ปัญหาที่ส่งผลกระทบกับสหกรณ์
3. เพื่อให้ได้แนวทางในการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วมจากทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรมนี้จัดขึ้น ในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2546 ณ ห้องประชุมมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท วัดป่าคาราภิรมย์ มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด จำนวน 33 คน กิจกรรมเริ่มตั้งแต่ 08.30 น. ถึง 09.30 น. เป็นการลงทะเบียนผู้เข้าร่วมโครงการ 09.30 – 09.45 น. จุติรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย (ไหว้พระสวดมนต์) แนะนำตัวผู้เข้าร่วมเวที ชี้แจงวัตถุประสงค์ของเวทีในวันนี้พร้อมทั้งพูดถึงรูปแบบการจัดเวทีประชุมที่มีผู้เสนอไว้เมื่อเวทีที่ผ่านมา หลังจากนั้นก็เป็นการระดมปัญหา ผลกระทบ แนวทางแก้ไขปัญหาดตามหลักพุทธธรรม จากผู้เข้าร่วมในวันนี้และจากการที่แกนนำแต่ละหมู่บ้านได้ไประดมปัญหามาจากการผ่าการบ้านไว้เมื่อการจัดประชุมครั้งที่ 1 โดยครั้งนี้ทางโครงการได้เรียนเชิญวิทยากรคือ อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ เป็นผู้ดำเนินการพูดคุยระดมปัญหา ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

(1) ปัญหาคนในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาน้อย จึงทำให้ได้งานที่ไม่ค่อยดี (หมายถึงอาชีพรับจ้าง , รับราชการ และอื่น ๆ) หากทำการเกษตรพอเสร็จถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วก็ว่างงานไม่ค่อยมีอาชีพเสริม

(2) รายได้น้อยกว่ารายจ่าย ค่าครองชีพสูง กล่าวคือ ตัวเกษตรกรหรือชาวบ้านจะมีรายได้เป็นฤดูกาลจากการขายผลผลิต หากปีใดผลผลิตดีราคาดี เกษตรกรก็โชคดีไป แต่หากปีใดผลผลิตไม่ดีราคาดีไม่ดีเกษตรกรก็แย่ การลงทุนส่วนใหญ่ก็เป็นเงินเชื่อในการซื้อปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ขายก็ต้องใช้หนี้เหลือใช้นิดหน่อย บางทีไม่เหลือ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องกินต้องใช้ ยิ่งปัจจุบันรายจ่ายมีมาก ทั้งเรื่องกิน เรื่องใช้ เรื่องเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ เรื่องการศึกษาลูก ๆ ทำให้เป็นปัญหาคนจนซ้ำซาก

(3) ปัญหาหนี้สิน เนื่องจากทุกวันนี้กองทุนกู้ยืมมีมากทำให้สมาชิกสามารถกู้ยืมเงินได้ง่าย ชาวบ้านจึงมีค่านิยมกู้เงินกันมากขึ้น ซึ่งบางคนก็จำเป็นจริง ๆ แต่บางคนไม่จำเป็นมากแต่ต้องการใช้สิทธิของตัวเองมีอยู่จึงกู้ยืมตามสิทธิ

(4) วัฒนธรรม จารีตประเพณี ถูกลืมหรือเสื่อมลงเพราะทุกวันนี้คนส่วนหนึ่งในชุมชนต่างหันไปรับเอาวัฒนธรรมตะวันตก หรือส่วนกลางมาจนเกินไป จนทำให้ลืมหรือละเลยวัฒนธรรมท้องถิ่น กับสื่อต่าง ๆ ก็โฆษณากันจนไม่ค่อยลืมหืมตา เช่น การกิน การแต่งกาย ภาษา หรือ เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ คนในชุมชนบางส่วนก็ตามกระแสการพัฒนาสมัยใหม่ จึงละเลยวัฒนธรรมหรือจารีตเดิม ๆ ของท้องถิ่น

(5) ความเจริญทางด้านจิตใจลดลงในสังคมปัจจุบัน การเสียสละมีน้อยลง ความแตกแยกในชุมชนมากขึ้น การพบปะพูดคุย ปรีกษาหารือกันน้อยลง ทำให้ต่างคนต่างอยู่ ไม่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันแบบเดิม

(6) สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เนื่องจากเศรษฐกิจ ปัจจุบันที่รายได้ต่ำกว่ารายจ่าย ทำให้การทำงานต้องทำเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้รายได้เพิ่มมากขึ้น ถ้าเป็นการทำงานที่โรงงานก็ทำให้มลภาวะเพิ่มขึ้น ตามมาด้วยและถ้าหากเป็นการทำการเกษตรก็จะเร่งให้ผลผลิตออกมาเร็ว ก็ต้องใช้สารเคมีจำนวนมากกว่าเดิมหรือขยายพื้นที่ทำกินในป่าเพิ่มขึ้น จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก

(7) มีปัญหาเรื่องยาเสพติดในชุมชนแต่ยังไม่ถึงกับมีมากมายนัก

สิ่งที่คณะกรรมการ แกนนำ อยากจะได้

1. ได้สิ่งแวดล้อมกลับมาดีเหมือนเดิม
2. ประเพณีวัฒนธรรมกลับมาเหมือนเดิม
3. มีงานทำรายได้สมดุลกับรายจ่าย
4. มีการรวมกลุ่มกันมีความสามัคคีเกิดขึ้นในชุมชน
5. ให้คนในชุมชนมีการศึกษาสูง ๆ โดยเฉพาะเยาวชน
6. อยากแก้ไขปัญหายาเสพติดให้หมดไปจากชุมชน

โดยสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยสิ้นเชิง กับปัญหาหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสหกรณ์ กล่าวคือ ปัญหาของคนในชุมชนก็มีผลกระทบต่อสหกรณ์เช่นเดียวกัน เช่นการกู้ยืมเงินหากสมาชิกมีปัญหาเรื่องของรายได้ไม่พอกับรายจ่ายมีการกู้ยืมเงินจากหลายกองทุนในหมู่บ้าน และขณะเดียวกันสมาชิกก็กู้ยืมเงินทุนด้านสินเชื่อของสหกรณ์ด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะส่งผลกระทบกับการใช้เงินคืนให้กับสหกรณ์เหมือนกัน เป็นต้นหรือการประกอบอาชีพทางด้านการเกษตรหรืออื่น ๆ ทุกอย่างล้วนเชื่อมโยงกัน และรวมไปถึงคนหรือสมาชิกไม่

เข้าใจหลักการและวิธีการสหกรณ์อย่างลึกซึ้ง เมื่อไม่เข้าใจงานสหกรณ์ มุ่งเน้นแต่ผลประโยชน์อย่างเดียว โดยไม่ได้ยึดหลักช่วยเหลือกันก็จะเกิดผลเสียกับสหกรณ์ โดยเฉพาะการดำเนินงานด้านธุรกิจ และการบริหารจัดการ จึงส่งผลให้การดำเนินงานของสหกรณ์ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

สหกรณ์ คือ การช่วยเหลือตนเอง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีกิจกรรมวิธีการ เช่นการรวมซื้อหรือรวบรวมขายสินค้า การมีข้อมูลที่เป็นจริงและเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

หลังจากนั้นก็มีการแลกเปลี่ยนลงลึกถึงเรื่องของวิธีการรวบรวมตัวเหลือ โดยในเวทีมีการแลกเปลี่ยนอยู่ 2 แนวทาง

แนวทางแรก พูดคุยว่าให้สหกรณ์ตั้งจุดรับซื้อตัวเหลือที่ตลาดกลาง สมาชิกหรือลูกค้าคนใดนำตัวมาขายให้กับสหกรณ์ก็ดำเนินการตามขั้นตอนการจัดซื้อ คือ ตรวจสอบคุณภาพ ติราคา ชั่งถ่วง ลงของ จ่ายเงินลูกค้า หลังจากนั้นก็เป็นเรื่องของสหกรณ์ที่จะไปดำเนินการคัดร่อนจัดการขายเอง กำไรมากหรือน้อยอยู่ที่สหกรณ์บริหารจัดการเอง

แนวทางที่สอง ให้สหกรณ์มีหน้าที่ประสานงานรวบรวมปริมาณตัว ปริมาณสมาชิก แล้วประสานงานพ่อค้ามาซื้อ โดยที่สหกรณ์ไม่ต้องจ่ายเงิน เป็นการขายตรง ซึ่งมีสหกรณ์เป็นตัวประสาน

ทั้ง 2 แนวทางมีทั้งข้อดี ข้อเสีย ที่แตกต่างกันไปแล้วแต่มุมมอง สรุปสุดท้าย ก็คือเป็นข้อคิดที่ให้ทางสหกรณ์นำไปคิดต่อว่าแบบไหนถึงจะเหมาะสมกับสหกรณ์ ในเรื่องนี้ก็มีการแลกเปลี่ยนกันนานพอสมควรเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกโดยตรง

แนวคิดบางท่านที่ได้จากวิทยากร

ปัญหาของสหกรณ์ที่ผ่านมา การทำธุรกิจส่วนมากขาดทุน เป็นเพราะการทำธุรกิจมีการแข่งขันกับพ่อค้า ซึ่งบางทีไม่สามารถแข่งขันได้ เนื่องจากมีเงื่อนไข ข้อจำกัดหลายอย่าง ค่าใช้จ่ายสูง เป็นต้น และธุรกิจร้านค้าส่วนมากจะหวังที่ผู้บริโภคที่ไม่ใช่สมาชิก หรือธุรกิจปุ๋ย-ยา มีปัญหาสมาชิกไม่ให้ความสนใจหรือบริการได้ไม่ดีเท่ากับร้านค้าของเอกชนหรือชุมชน และราคาอาจสูงกว่า ถ้าสหกรณ์ทำตลาดปุ๋ย-ยา สมาชิกอาจจะต้องมีแนวทางหรือวิธีการ เช่น

- สหกรณ์ควรมีข้อมูลสมาชิกที่เป็นจริง เช่น จำนวนสมาชิก ทำนา กี่ไร่ ใช้ปุ๋ยอะไรเท่าไร
- ถ้าหากสมาชิกสั่งซื้อปุ๋ย-ยา ควรจะจัดส่งให้แก่สมาชิก คือบริการด้วยจะดี แต่ทำให้ต้นทุนในการจัดการสูงขึ้น ต้องลดขั้นตอนการจัดการและลดต้นทุนการจัดการให้มาก

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาดุสิตธรรม คือ

1. พุทธะ (ผู้นำของสหกรณ์ / สมาชิกสหกรณ์)

- ต้องเข้าใจคําสอนหลักอุดมการณ์ วิธีการของสหกรณ์
- มีความตระหนักต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง
- มีความเสียสละต่องานส่วนรวม

2. ธรรมะ (ยุติธรรม)

- ต้องมีข้อมูลที่เป็นจริงและถูกต้องอยู่ตลอดเวลา โดยข้อมูลนั้นเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิก เพื่อสมาชิกและอยู่ที่สมาชิก (สมาชิกได้ประโยชน์จากข้อมูล)

3. สังฆะ (พุดจา หมู่คณะ การประชุม)

- ต้องมีการพุดจา ปรีกษาหาข้อถกเถียงอยู่ตลอดเวลา บนพื้นฐานความจริง และความเห็นอกเห็นใจ ซึ่งกันและกัน

3. สรุปบทเรียนการทำงานของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลให้สหกรณ์ดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาแบบมีส่วนร่วม
3. เพื่อได้บทเรียนที่จะนำไปปรับปรุงแก้ไขต่อไป

การสรุปบทเรียนการทำงานของสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด จัดขึ้นเมื่อ วันที่ 27 พฤษภาคม 2546 ณ ห้องประชุมมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท วัดป่าดาราภิรมย์ มีคณะกรรมการสหกรณ์ แกนนำกลุ่มหมู่บ้านสมาชิกสหกรณ์ เจ้าหน้าที่สหกรณ์ คณะกรรมการศูนย์หัตถกรรมเมตตานารี และเจ้าหน้าที่มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท เข้าร่วมทั้งหมด 41 คน การสรุปบทเรียนสหกรณ์เริ่มเวลาประมาณ 9.30 น. จุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ไหว้พระสวดมนต์ตามแบบฉบับของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท หลังจากนั้นหัวหน้าทีมวิจัยก็ได้ทบทวนการจัดกิจกรรมครั้งที่ผ่านมา เพื่อเป็นการปรับพื้นฐานความเข้าใจของผู้เข้าร่วมให้มีความพร้อมในการติดตามข้อมูล ในแต่ละกิจกรรม ให้ทันกันหรือใกล้เคียงกัน หลังจากนั้นได้เรียนเชิญพ่อหลวงสุเทพ ศิริวรรณ ซึ่งเป็นอดีตประธานสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ตรวจสอบกิจการสหกรณ์ได้เล่าให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้รับทราบถึงความเป็นมาของสหกรณ์ ผลการดำเนินงานของสหกรณ์ ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานสหกรณ์ ในช่วงเวลาที่ผ่านมา พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ ซึ่งพอจะสรุปสั้น ๆ คือ แด่ก่อนสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด สมัยที่ยังไม่ได้จดทะเบียนจะอยู่ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท ก็จะได้รับความช่วยเหลือ การสนับสนุนทั้งกำลังคน และ

สนับสนุนในการดำเนินกิจกรรม แต่ก่อนรวมตัวกันเป็นชมรมผู้ปลูกกล้วยเหลืองแม่ริม-แม่แดง และก็พัฒนามาเป็นสหกรณ์ในปี 2538 แต่ก็ยังพึ่งพามูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทอยู่ เช่น ทุนในการดำเนินการ บุคลากรในการมาช่วยงาน การประชุมและฝึกอบรมต่าง ๆ โดยในธุรกิจของสหกรณ์ก็มี การรวมซื้อรวมขาย ธุรกิจสินเชื่อ ธุรกิจรับฝากเงิน ธุรกิจจัดหาสินค้ามาจำหน่าย และการส่งเสริมงานเกษตรอินทรีย์ คือทำการเกษตรที่ไม่พึ่งพาสารเคมี เหล่านี้เป็นต้น สหกรณ์ของเราดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบัน มีทั้งปัญหาและอุปสรรคมากมาย จึงอยากให้เราช่วยกันสรุปออกมาเป็นบทเรียน เพื่อเราจะได้นำไปพัฒนาสหกรณ์ในโอกาสต่อไป สหกรณ์จะอยู่ได้ต้องมีความศรัทธาจากสมาชิกและกรรมการ ถ้าไม่มีความศรัทธาสหกรณ์ก็อยู่ไม่ได้แน่นอน

หลังจากที่พ่อหลวงสุเทพ ศิริวรรณ ได้พูดคุยให้ฟังจนจบก็เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้ซักถามแลกเปลี่ยนในประเด็นที่ยังสงสัย ไม่ชัดเจน เพื่อที่จะได้ทำความเข้าใจสหกรณ์ จากนั้นก็มีการแบ่งกลุ่มและพูดคุยกันในกลุ่มย่อย โดยใช้วิธีการแบ่งคะแนนของผู้เข้าร่วม คือ ในแต่ละกลุ่มจะมีทั้งคณะกรรมการสหกรณ์ สมาชิกสหกรณ์ เจ้าหน้าที่สหกรณ์ คณะกรรมการเมตตานารี เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท และผู้เข้าร่วมอื่น ๆ กลุ่มละประมาณ 10 คน และให้กลุ่มย่อยส่งตัวแทนนำเสนอสิ่งที่ได้พูดคุยกันในกลุ่มใหญ่ และให้ผู้เข้าร่วมเวทีเพิ่มเติม จากนั้นวิทยากรสรุปประเด็นอีกครั้งหนึ่ง ในประเด็นการพูดคุยระดมในกลุ่มย่อย คือ ข้อดี (จุดเด่น) ข้อเสีย (จุดด้อยหรือปัญหา) และเสนอแนวทางแก้ไข ซึ่งได้ผลการพูดคุยกลุ่มย่อยพอสังเขป ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ข้อดี (จุดเด่น)

1. สมาชิกได้รับปันผลจากหุ้นและเฉลี่ยคืนจากการร่วมธุรกิจ
2. เป็นตัวแทนสมาชิกในการรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกและบุคคลทั่วไป

ข้อเสีย (จุดอ่อน)

1. ขาดการประชาสัมพันธ์งานสหกรณ์ให้เป็นที่รู้จัก
2. การจัดการด้านตลาดผลผลิตใหม่ โดยเฉพาะข้าวโพด
3. ขาดพาหนะรถยนต์ในการรับซื้อผลผลิต
4. ขาดการส่งเสริมที่ครบวงจร เช่น การผลิต (ปลูก) ขาย แปรรูป
5. สมาชิกลงทุนน้อยมากต้องระดมหุ้นให้มากกว่านี้

กลุ่มที่ 2 ข้อดี (จุดเด่น)

1. สมาชิก กรรมการ เจ้าหน้าที่มีความเชื่อมั่นต่อสหกรณ์
2. การมุ่งมั่นทุ่มเทในการทำงานของเจ้าหน้าที่
3. มีมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทเป็นที่เล็งให้การสนับสนุน
4. มีการสำรวจตรวจสอบตัวเองอยู่อย่างสม่ำเสมอ

ข้อเสีย (จุดอ่อน)

1. สมาชิก กรรมการ เจ้าหน้าที่ยังไม่เข้าใจต่อกระบวนการสหกรณ์หรือหลักการสหกรณ์อย่างแท้จริง
2. สหกรณ์มุ่งเน้นในเรื่องของผลการดำเนินงานทางธุรกิจ จนลืมเรื่องการพัฒนาสมาชิก
3. สหกรณ์ขาดข้อมูลในการดำเนินธุรกิจ
4. สมาชิก และกรรมการมีกิจกรรม มีตำแหน่ง ในชุมชนหลายอย่างทำให้การแบ่งเวลามีปัญหา คือไม่ค่อยมีเวลาให้สหกรณ์
5. ขาดการประชุมและการวางแผนที่มาจากสมาชิก
6. พัฒนาการของสหกรณ์เป็นลักษณะก้าวกระโดด

กลุ่มที่ 3 ข้อดี (จุดเด่น)

1. คณะกรรมการสหกรณ์ไม่มีความขัดแย้ง มีความเสียสละพอสมควร
2. สมาชิกมีความเข้าใจพื้นฐานสหกรณ์บ้าง
3. สมาชิกมีความรับผิดชอบต่อนิสิตที่กู้ยืมไปจากสหกรณ์
4. เจ้าหน้าที่บริหารงานได้ดี
5. เจ้าหน้าที่ของสหกรณ์มีการพัฒนาตัวเองดีขึ้นไปตามลำดับ
6. เริ่มมีผลผลิตทางการเกษตรที่หลากหลายขึ้น

ข้อเสีย (จุดอ่อน)

1. คณะกรรมการยังไม่ค่อยชัดเจนบทบาทและหน้าที่
2. คณะกรรมการไม่ค่อยมีเวลาในการคิดค้นธุรกิจใหม่
3. สมาชิกสหกรณ์บางส่วนทำอะไรไม่ค่อยบอกกรรมการ
4. มีความสับสนในกิจกรรมระหว่างของมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทกับสหกรณ์
5. สมาชิกให้ความร่วมมือน้อย
6. การประสานงานกับคณะกรรมการยังไม่มีพอ (บกพร่อง)
7. ไม่ทำงานบางอย่างตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการ
8. เอกสารยังไม่ค่อยเรียบร้อย (ไม่ค่อยเป็นระบบ)
9. ขาดความชำนาญในทางธุรกิจ
10. ธุรกิจขาดความชัดเจน
11. ไม่ศึกษาข้อมูลก่อนลงมือทำธุรกิจ

กลุ่มที่ 4 ข้อเสีย (จุดอ่อน)

1. สมาชิกไม่เข้าใจ แนวคิด หลักการของสหกรณ์
2. สหกรณ์ทำธุรกิจรวบรวมจำกัดเฉพาะถั่วเหลืองกับข้าวเท่านั้น น่าจะมากกว่านี้
3. สมาชิกขาดความมั่นใจ และบางคนไม่ซื่อสัตย์และจริงจังต่อสหกรณ์
4. สมาชิกหวังแต่ผลประโยชน์จากสหกรณ์

กลุ่มที่ 4 นี้ ระดมแต่ข้อเสียหรือจุดอ่อนของสหกรณ์ยังไม่ทันได้ระดมข้อดี หรือจุดเด่นของสหกรณ์ หลังจากระดมความคิดเห็นในกลุ่มย่อยแล้ว ให้ตัวแทนนำเสนอความคิดเห็นในกลุ่มใหญ่ จนครบ 4 กลุ่ม จากนั้นวิทยากรโดยท่านอาจารย์ดร.สมคิด แก้วทิพย์ ได้ประมวลสรุปภาพรวมทั้งหมด โดยวิธีให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้มีส่วนร่วม สรุปเป้าหมายของสหกรณ์สั้น ๆ คือ มีความสุข โดยใช้ปัญญา มีกินมีอยู่ สมาชิก กรรมการ เจ้าหน้าที่ ต้องร่วมกัน ประชุมพูดคุย คิดค้นและปฏิบัติร่วมกัน โดยวิธีการรวมซื้อรวมขาย หากคนซื้อหากคนขาย สมาชิกร่วมกันทั้งในกลุ่ม และระหว่างกลุ่ม แต่ที่สำคัญสหกรณ์ต้องมีข้อมูลสมาชิก

4. ศึกษากระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนแนวคิดประสบการณ์กับสหกรณ์หรือหน่วยงานอื่น ๆ

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อให้คณะกรรมการ แกนนำ เจ้าหน้าที่สหกรณ์เกิดแนวคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนาสหกรณ์
2. เพื่อให้คณะกรรมการ เจ้าหน้าที่ ได้รับประสบการณ์ในด้านการบริหารจัดการความเป็นผู้นำ
3. เพื่อให้เกิดพลังสามัคคีตามหลักพุทธธรรม

กิจกรรมศึกษาดูงานได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 8 – 12 มิถุนายน 2546 มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 39 คน สถานที่ที่เดินทางไปศึกษาดูงานคือ สำนักปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน กรุงเทพมหานคร , เครื่องจ่ายป่าตะวันออก บ้านห้วยหิน และบ้านนาอีสาน จังหวัดฉะเชิงเทรา และสหกรณ์กสิกรรมไร้สารพิษวังน้ำเขียว ตามแนวพระราชดำริ จังหวัดนครราชสีมา โดยยานพาหนะเดินทางเป็นรถตู้จำนวน 4 คัน

เริ่มออกเดินทางจากสหกรณ์การเกษตรพัฒนา จำกัด วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ในวันที่ 8 มิถุนายน 2546 เวลาประมาณ 20.30 น. ถึงสำนักปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน ประมาณเวลา 07.00 น. ของวันที่ 9 มิถุนายน 2546 ในขณะที่รอเพื่อจะรับประทานอาหารเช้า พวกเราได้เดินสำรวจสถานที่แห่งนั้น ซึ่ง บรรยากาศโดยรอบ ๆ มีความสดชื่นมาก เพราะมีต้นไม้ปกคลุมจนเขียวชอุ่มไปหมด โดยไม่หลงเหลือภาพแห่งเมืองที่มีความวุ่นวายอยู่เลย เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมเป็นอย่างมาก หลังจากที่ได้เดินทั่วบริเวณแล้วพวกเราก็ไปรับประทาน

อาหารเช้า เป็นอาหารเจ/มังสวิรัต เวลาประมาณ 08.30 น. พวกเราได้มารวมตัวกันที่สถานที่สำหรับปฏิบัติธรรม โดยเริ่มพิธีไหว้พระสวดมนต์ โดยมีตัวแทนแม่ชี เป็นผู้นำสวดมนต์ จากนั้นก็เป็นการแลกเปลี่ยนธรรมแบบง่าย สำหรับชาวบ้าน โดยเริ่มจากความทุกข์ ชี้ให้เห็นทุกข์ สาเหตุของทุกข์ว่าเกิดจากอะไร ความอยาก ความไม่สมหวัง ความเจ็บ ความไม่ได้ดังใจคิด ฯลฯ พูดถึงศีล สมาธิ ปัญญา พูดถึง สัมปจิตธรรม คุยถึงความแตกต่างของคน พูดถึงอารมณ์ เป็นต้น และเปิดโอกาสให้ซักถามแลกเปลี่ยนในเรื่องที่ยังสงสัย เช่น ธรรมะกับคนทำงานในองค์กร ปัญหาที่เกิดจากการทำงาน ปัญหาที่เกิดจากคน แนวทางแก้ปัญหาดัง ๆ มองเรื่องของจิตใจ การพูดจา พูดคำหยาบ พูดต่อเสียด พูดโกหก พูดเพ้อเจ้อ ซึ่งมักจะเป็นต้นเหตุของปัญหา แนวทางแก้ไขควรจะลดถึงที่ได้พูดมาทั้งหมด ไม่ยึดมั่นจนเกินไป ให้มองเรื่องความแตกต่างของคนเมื่ออยู่ร่วมกัน มีคำพูดอยู่คำหนึ่งว่า “ความสวยงามอยู่ท่ามกลางความแตกต่าง” “ความแตกต่างกันทำให้เกิดความสวยงาม” แต่ความแตกต่างจะสวยงามได้นั้นต้องถูกจัดวางอย่างเหมาะสม ตัวอย่างเช่น โต๊ะหมู่บูชา เราจะเห็นว่าแต่ละตัวนั้นไม่เท่ากันแต่ถ้าแต่ละตัวได้จัดวางอย่างเหมาะสมได้ทำหน้าที่ของตัวเอง จะมีความสวยงามมากเป็นความสวยงามที่มาจากความแตกต่าง

จากนั้นมีการซักถามเกี่ยวกับงานของเสถียรธรรมสถานว่ามีงานอะไรบ้าง มีเป้าหมาย จุดประสงค์อะไรในการทำกิจกรรม และการจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรม ผู้เข้าร่วมได้รับคำตอบและรับทราบความเป็นมาชัดเจนขึ้น ทราบงานของเสถียรธรรมสถาน เช่น โครงการสาวิกาสิกขาตัย , นักผู้รู้คุณธรรม , ศูนย์เด็กเล็ก , อบรมประชาชนทั่วไป และ ธรรมะกับงานศิลปะ เป็นต้น หลังจากแลกเปลี่ยนกันแล้วผู้เข้าร่วมทุกคนได้ร่วมกันนั่งสมาธิ โดยมีแม่ชีเป็นผู้คอยแนะนำประมาณ 20 นาที โดยมีบุคคลอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คณะของพวกเราไปด้วย หลังจากนั้นสมาธิแล้ว เป็นช่วงพักรับประทานอาหารกลางวัน ซึ่งเป็นอาหารเจ/มังสวิรัตเหมือนเดิม ประมาณเวลาบ่ายโมง แม่ชีพาคณะของเรานั่งสมาธิต่อ มินอนสมาธิ บางคนก็กลับไปเลยเพราะง่วงนอนในการเดินทาง จากนั้นได้เดินทางไปในป่ารอบ ๆ สระน้ำ โดยไม่ใส่รองเท้า ธรรมชาติรอบข้างมีทั้งเสียงกบ เสียงเขียดร้องตลอดสองข้างทางเดิน ภายหลังจากเดินจงกรมพวกเราได้สนทนากับแม่ชีอยู่ที่เสถียรธรรมสถานประมาณเวลา 15.00 น. บางคนซื้อหนังสือธรรม และเทปธรรมด้วย

จากนั้นออกเดินทางจากเสถียรธรรมสถาน เพื่อเดินทางไปยังบ้านผู้ใหญ่วินุญย์ เข้มเฉลิม ที่บ้านห้วยหิน จังหวัดฉะเชิงเทรา ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ตอนเย็นใกล้ค่ำถึงบ้านผู้ใหญ่วินุญย์ ซึ่งทีมงานของเราได้ประสานงานไว้เรียบร้อยแล้ว พอไปถึงได้แยกย้ายกันเข้าพักชาย - หญิง อาบน้ำ รับประทานอาหาร เรียบร้อยแล้ว ได้มานั่งพูดคุยกับผู้ใหญ่วินุญย์ ประมาณ 2 ชั่วโมง ส่วนใหญ่เป็นการแลกเปลี่ยนกันเรื่องแนวความคิด วิธีคิด กิจกรรม ที่ทำงานกับผู้นำกับกระบวนการขยายเครือข่าย ซึ่งพอสรุปสั้น ๆ ได้ว่า “คนเราจะทำอะไรต้องรู้จักตนเอง ต้องมีข้อมูล

มีเป้าหมาย แต่ก่อนผู้ใหญ่วิบูลย์เองเคยขายกล้วยและปลุกมันสำปะหลังอย่างเดียวแต่ไปไม่รอด หนี้สินมากมาย เพราะสินค้าราคาตกขายไม่ได้ราคา ต้องขายที่ดินใช้หนี้ จากที่ดินที่มีอยู่ 200 ไร่ เหลือที่ดินประมาณ 9 ไร่ และปรับวิธีคิดให้ทบทวนว่าทุกวันนี้ตนเองต้องกินต้องใช้อะไร โดยปลุกสิ่งเหล่านั้นให้เรามีกินก่อน การจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย มีความสำคัญ เพราะจะเป็นข้อมูลให้เราอย่างดีในการที่จะตัดสินใจทำอะไรหรือซื้ออะไร ตัวผู้เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ผู้นำต้องมีความชัดเจน มุ่งมั่นที่จะทำในสิ่งนั้น ๆ ต้องเป็นผู้นำทางความคิด ความเปลี่ยนแปลง เป็นตัวอย่างของชาวบ้าน ชาวบ้านจะศรัทธา เมื่อเกิดศรัทธาเรื่องอื่น ๆ ก็ง่าย” จากนั้นร่วมแลกเปลี่ยนกันในเรื่องอื่น ๆ อีกมากมาย โดยมีลูก ๆ และเจ้าหน้าที่อาสาสมัครโครงการของผู้ใหญ่วิบูลย์ร่วมแลกเปลี่ยนด้วย และคืนนี้พวกเราพักกันที่นี่

เช้าวันที่ 10 มิถุนายน 2546 หลังจากที่ได้รับประทานอาหารเช้าแล้ว พวกเราลาผู้ใหญ่วิบูลย์ และเดินทางต่อไปบ้านนาอีสาน เป็นชุมชนที่อพยพมาจากภาคอีสาน มีการรวมกลุ่มกันได้รับการขยายแนวความคิดจากผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มแข็ง คณะของพวกเราได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากพี่น้องชาวบ้านบ้านนาอีสาน โดยการนำคนตรีพื้นบ้านมาร้องต้อนรับพวกเรา ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า กลุ่มเกษตรบันเทิง จากนั้นนายเลี่ยม บุตรจันทา เป็นผู้นำกลุ่มตลอดจนคณะกรรมการกลุ่มได้ร่วมพูดคุยถึงความเป็นมาของบ้านนาอีสาน โดยบอกว่า ชาวบ้านที่หมู่บ้านนี้มาจากภาคอีสาน 12 จังหวัด มีประชากร 830 คน ช่วงแรก ๆ ชาวบ้านที่นี่พวกผู้ชายจะดื่มเหล้าทั้งหมู่บ้าน ทำให้เกิดหนี้สินมากมาย รายจ่ายสูง จนได้รับแนวคิดเรื่องการทำอาหารอย่างพออยู่พอกิน นำเอาการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายมาทำ ตอนแรก ๆ มีปัญหาในครอบครัวสูงมาก แต่เริ่มดีขึ้นเรื่อย ๆ เพราะมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหลังจากได้เรียนรู้แล้วแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านบ้านนาอีสาน เขาได้นำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำรงชีวิต ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จนทำให้บ้านของเขามีความเข้มแข็ง มีความเป็นปึกแผ่น และเป็นตัวอย่างได้อย่างดี

จากนั้นตอนบ่าย ๆ คณะของเราเดินทางไปสหกรณ์ไร้สารพิษวังน้ำเขียวตามพระราชดำริ เมื่อไปถึงได้เตรียมเข้าที่พักก่อนรับประทานอาหารเย็น พบกับผู้จัดการสหกรณ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เน้นเรื่องการทำความรู้จักกัน แนะนำสถานที่ของสหกรณ์ และวิถีชีวิตโดยสรุป แต่คณะของเราได้เห็นการดำเนินชีวิตของสมาชิกสหกรณ์ที่นี่หรือวิธีการแต่งกาย การรับประทานอาหาร เน้นแนวคิดวิธีการของทางสันติอโศก เป็นญาติธรรมอโศก จึงใช้แนวคิดนี้ในการดำเนินชีวิตที่นี่

เวลาประมาณ 2 ทุ่ม (20.00 น.) พวกเราได้มีการประชุมเพื่อสรุปผลการศึกษางานที่ผ่านมา ตั้งแต่ต้นคือตั้งแต่ออกเดินทางจนถึงปัจจุบัน โดยใช้วิธีการแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น 4 กลุ่ม แล้วให้กลุ่มย่อยระดมความคิดเห็นกันและนำเสนอกลุ่มใหญ่ จากนั้นก็ช่วยกันสรุปในเวทีใหญ่